

BOROS LÁSZLÓ

KOSZTYÓ GYULA

**AZ ORSZÁGOS LEHOCZKY-MÚZEUM RÉGÉSZETI
TEVÉKENYSÉGE A FORRÁSOK TÜKRÉBEN**

KMMI-FÜZETEK 2009

BEVEZETÉS

Kárpátalja régészetével már több neves régész, történész is foglalkozott. Pontosabban a régészeti felfedezésekkel és a neves régész személyiségek életével egyaránt. Ezen kutatások eredményei alapján elmondható, hogy szűkebb pátriánk – Kárpátalja – igen távoli múltat tekint vissza, és igen gazdag hagyományokkal rendelkezik a régészeti tevékenységgel kapcsolatban. Jelen munkánk is ezt az örökséget próbálja meg felmérni: kísérletet tesz arra, hogy bemutassa Kárpátalja két világháború közötti régészetét a rendelkezésre álló források alapján. Bemutatja a Kárpátalja területén működő régészettel foglalkozó intézmények létrejöttét, azok céljait, felmerülő problémáit, valamint régészeti ásatásait 1918 és 1946 között. Kutatásunk be kívánja mutatni a kiemelkedő régészek tevékenységét, eredményeit, megpróbál képet adni arról, hogyan jelentek meg a sajtó lapjain a régészettudományban a két világháború között elért sikerek Kárpátalján hogyan jelentek meg a korabeli sajtó lapjain.

Hogy miért fontos a sajtó ebből a szempontból? Azért, mert az egyik legfontosabb korabeli információközlő forrás az újság volt, és jelenleg is az, hiszen mindennapi kapcsolatban állunk vele. Ez a XX. század 20–40-es éveire talán hatványozottan igaz. Néha csak a különböző napilapok, hetilapok adnak pontos képet a világban zajló különböző eseményekről, esetünkben akár a régészeti leletek előkerülésének pontosabb körülményeiről. Közelebb kerülnek hozzánk a bennük közölt információk, és elolvasásuk által alapvető ismereteinkké lesznek. Ezekből az ismeretekből alkotunk képet környezetünkéről és a világban zajló eseményekről. Mindezen gondolatból kiindulva került megfogalmazásra a munka utolsó fejezete. Kutatásaink forrásait a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban (Beregszászban) őrzött okmányok képezik.

A munka során megfogalmazódtak bizonyos célok. A legfontosabb az, hogy bemutassuk, mennyire tükrözte vissza a sajtó a legújabb régészeti eredményeket a két világháború között, a másik pedig az, hogy azt a képet mutassuk be, amely a XX. század elején a Kárpátalján élő, magyar sajtót lapozó olvasó elé tárult a legújabb régészeti kutatásokról. Ennek kapcsán több kérdés is felmerült. Milyen mértékben voltak a közölt információk hitelesek a tudományosság szempontjából? Összefüggött-e a hitelesség azzal, hogy szakember vagy laikus közölte-e az aktuális cikket? Közölt-e minden régészeti ásatást a sajtó? Milyenek ismerték meg a kiemelkedő régészek (Jankovich József, Jaroszlav Böhm) tevékenységét az olvasók? Milyen módon kerültek elő a régészeti leletek? Milyen körülmények között bukkantak az egyes leletekre? Pontosabban írja-e le a sajtó a megtalálás körülményeit, mint a régészek? Ezeknek a felmerült kérdéseknek a megválaszolásával is foglalkozik a munka.

A XX. század 20-as éveiben a Kárpátalján folyó régészeti élet szervesen összefonódott Jankovich József nevével. Munkássága kiterjedt úgy a régészeti ásatásokra, mint a rendszerező munkálatokra, így Jankovich József szintén hagyott az utókorra számos, Kárpátalja régészeti életét érintő tudományos írást. Ezek egyike az 1942-ban a Hajnal Kárpátaljai Tudományos Társaság folyóiratában megjelent, „A munkácsi Lehoczky-múzeum régészeti ásatásai a cseh megszállás alatt ” című tanulmány.

Kutatásunk során azonban számos problémával is szembekerültünk. Ezek egyike a minimális mennyiségű információ, hiszen akár napjainkban, akkor is korlátozott számú régészeti írás látott napvilágot a sajtóban. A levéltári kutatás során tapasztalhattuk, hogy hiányosak a lapgyűjtemények, a meglévő kötetek pedig alig vagy egyáltalán nem tartalmazznak régészeti témájú anyagokat. Ennek ellenére arra törekedtünk, hogy a rendelkezésre álló forrásokat olvasóink elé tárjuk, és teljes képet mutassunk az említett kor régészetéről.

1. A MUNKÁCSI LEHOCZKY TIVADAR-MÚZEUMEGYESÜLET

A Lehoczky Tivadar által alapított múzeumegyesület volt vidékünkön az első próbálkozás a történelemkutatás intézményesítésére. Az alábbiakban megpróbáljuk bemutatni a múzeumegyesület felépítését és működését. A kutatás alapját a Munkácsi Lehoczky Tivadar-Múzeumegyesület Aapszabálya képezi. Az alapszabályzat másolata megtalálható Csátáry György 2001-ben megjelent könyvében.¹

A Munkácsi Lehoczky Tivadar-Múzeumegyesület alakuló közgyűlésére 1907. június 2-án került sor Munkácson. Lehoczky Tivadar lakásán összehívta a barátait és tisztelőit, akikkel közösen létrehozta a múzeumegyesületet. Az egyesület fő célja egy nyilvános múzeum létrehozása volt Munkácson, amelynek alapját Lehoczky Tivadar gyűjteménye képezte volna.

Az egyesület tagja bárki lehetett, aki hajlandó volt kifizetni a tagsági díjat. A tagság három évre szólt. Ha valaki nem jelezte az elnöknek a harmadik év végén, hogy ki akar lépni, újabb három évre tag maradt. Az alapító és a tiszteletbeli tagok oklevelet kaptak a tagságukról. Alapító tag lehetett az, aki egy bizonyos összeg felett támogatta a múzeumegyesületet. Tiszteletbeli tagot a választmány javaslatára a közgyűlés választhatott meg.

Az egyesületet a választmány vezette. A választmány összesen 19 tagból állt. Ezeket az egyesület közgyűlésén választották meg. A választmányon belül 7 tisztségviselő működött. **Elnök**, egyben a múzeumegyesület vezetője. Az ő dolga a közgyűlések és választmányi gyűlések összehívása. Ezeken ő elnököl. „...Joga van az egyesületi pénztár és a múzeum kezelését bármikor megvizsgálni”². Kötelessége az alapszabályok megtartása, az ügyrend és a múzeumi szabályzat megtartása fölött őrködni. **Két alelnök** – az ő feladatuk az elnök helyettesítése, ha az nem tudja ellátni feladatát. **Múzeumigazgató** – ő intézi a múzeum ügyeit, vezeti a múzeum levelezését. Ő bírálja el a múzeumnak adományozott tárgyakat vagy a beszerzendő tárgyakkal foglalkozik. Közvetlenül az elnöknek és a vizsgálóbizottságnak jelent. A választmányi üléseken és a közgyűléseken jelentést kell tennie a múzeum állapotáról és működéséről. **Jegyző** – ő vezeti a jegyzőkönyveket. Az ő feladata a választmányi üléseken a témák bejelentése, a tagok nyilvántartása. **Pénztáros** – ő kezeli az egyesület anyagi ügyeit. Az üléseken köteles ismertetni az egyesület anyagi helyzetét. Bármikor készen kell állni arra, hogy a felügyelő bizottság, vagy az elnök ellenőrizze a pénztár állapotát. **Ügyész** – őt az elnök

¹ CSATÁRY GYÖRGY, 2001, 16-21. old.

² Uo. 18. old.

bízza meg, és az egyesület jogait érvényesíti és védi. A választmány összes tagja a közgyűlésnek felel.³

A közgyűlésekre minden év elején került sor Munkácson. Húsz tag írásos kérésére az elnök rendkívüli közgyűlést is összehívhatott. A közgyűlésen megjelentek szavazattöbbséggel döntöttek. A közgyűlésen a választmány ismertette az egyesület és a múzeum helyzetét. Ekkor került sor a tisztviselők megválasztására. A szavazás nem titkos volt, hacsak ezt 10 tag írásban nem kérte az elnöktől. Az alapszabály változtatását a választmány vagy 20 tag egy hónappal a közgyűlés előtt indítványozta, hogy bekerüljön a témák közé. Hogy a változtatás érvényes legyen, jelen kellett lenni az egyesületi tagok egynegyed részének. Ezek szavazattöbbséggel döntöttek.

Érdekesség, hogy a közgyűlésre Munkács polgármesterét mindig meg kellett hívni. Ennek köze lehet a 37. paragrafushoz, amiben ez áll: „...a múzeum Munkács város közönségének pártfogásában áll állami segélyezés reményében”⁴.

Valami oknál fogva az alapszabályzat igen hosszan foglalkozik az egyesület feloszlásának lehetőségével. Ez csak rendes tagok egyharmadának két hónappal a közgyűlés előtt írásos formában beadott indítványára került megvitatásra a közgyűlésen. Az elnök köteles volt a meghívókon ezt mint tanácskozási tárgyat megjelölni. A feloszlásról szóló csak a rendes tagok határozhattak. Az érvényes döntéshez jelen kellett lennie a tagok háromnegyedének. Szavazattöbbséggel döntöttek az indítványról. Ha nem volt meg a kellő létszám, egy hónap múlva rendkívüli közgyűlést kellett tartani, amelyen a megjelent tagok végérvényesen döntöttek az indítványról. Az egyesület feloszlása esetén a „múzeum kincsei mint nemzeti vagyon”⁵ az utolsó tisztviselők, a felügyelő bizottság elnöke és a munkácsi állami főgimnázium vezetőségének közreműködésével jegyzőkönyv és leltár mellett a főgimnázium gondoskodása alá kerültek volna. Későbbi sorsukról az alapszabályok 36. paragrafusát figyelembe véve a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége intézkedett. Ez egy igen érdekes rész. Ebben Lehoczky Tivadar kijelenti, hogy a múzeum helye Munkács. Innen sehova át nem helyezhető. Közvetve tehát arra utal, hogy a gyűjteménye ne kerüljön el innen. Ennek ellenére örökösei egy 1920. június 19-én kelt szerződésben az egész gyűjteményt eladták egy gazdag pozsonyi kereskedőnek, Zinger Lázárnak, 200 ezer magyar koronáért.⁶ Az egyesület feloszlásáról vagy az alapszabály változtatást kimondó közgyűlési határozatot a végrehajtás előtt meg kellett erősítenie a belügyminisztériumnak. Ezáltal biztosította a

³ Uo. 18. old.

⁴ CSATÁRY GYÖRGY, 2001, 20. old.

⁵ Uo. 21. old.

⁶ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 79. old.

lehetőséget az államnak, hogy megőrizze a gyűjteményt a tudomány számára. Az alapszabály azt is kimondta, hogy az államnak joga volt az egyesületet felosztatni, ha annak működése veszélyeztette tagjainak, vagy az állam vagyoni érdekeit. Ezekből kitűnik, hogy mindent megtett annak érdekében, hogy az egyesület esetleges megszűnése után a múzeum értékei ne kallódjanak el.

A választmány munkájára egy felügyelő bizottságot hozott létre. Ennek tagjait két iskola tanáraiból és városi tanácsból választották. Ennek a bizottságnak az volt a feladata, hogy ellenőrizze a múzeum és a választmány munkáját, átvizsgálja az egyesület pénzügyeit. A vizsgálatok eredményeit és megjegyzéseit a választmánynak kellett bejelenteni. A rendes közgyűlésen jelentést tettek az évi működésükről.

Az egyesület vagyonát a múzeumi tárgyak képezték. A pénzügyeket a pénztáros intézte. Ide tartoztak a tagsági díjak, adományok, kiállítások stb. bevételei.

Az egyesület hivatalos nyelve a magyar volt. Érdekes az, hogy levelezett bármilyen más nyelven is.

„Az egyesület pecsétje: a repülő turulmadár, karmaiban magyar kardot tartva”⁷. Ez utalás lehet a Rákóczi-szabadságharcra. A pecsét körirata a következő: „Munkácsi Lehoczky Tivadar-Múzeumegyesület 1907”⁸.

A múzeum neve: Munkácsi Lehoczky-múzeum⁹. Mint már említettük, Munkácsról a múzeum máshova nem költözhetett át. A múzeum elhelyezéséről a választmány gondoskodott. Működéséről külön szabályzat intézkedett.

A múzeumegyesület fő problémája az volt, hogy nem tudott megfelelő helyet találni a múzeumnak. Ez által nem állt megfelelő épület a gyűjtemény elhelyezésére. Hat évvel az egyesület létrejötte után már Lehoczky Tivadar is úgy gondolta, hogy nem fog sikerülni múzeumot létrehozni belátható időn belül.¹⁰ Ezért halála előtt Lehoczky a gyűjteményt családjára hagyta.¹¹ A múzeumegyesület Lehoczky Tivadar halála után, 1915-ben beszüntette működését. 1920-ban Lehoczky Tivadar örökösei a gyűjteményt eladták Zinger Lázár budapesti kereskedőnek. Ennek elszállítását a hatóságok nem engedték. A zár alá helyezett gyűjteményt a hatóságok az 1922-ban újjáalakult múzeumegyesületnek adták át gondozás végett.¹²

⁷ CSATÁRY GYÖRGY, 2001, 21. old.

⁸ Uo. 21. old.

⁹ Uo. 20. old.

¹⁰ LEHOCZKY TIVADAR, 2001, 89. old.

¹¹ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 78. old.

¹² JANKOVICH JÓZSEF 1995, 67. old.

Ez az egyesület megszűnt ugyan az első világháború után, de elérte fő célját. Lehoczky Tivadar hagyatékából létrejött az Országos Lehoczky Múzeum. Vezetője Jankovich József volt a második világháború végéig. A második világháború után ez is megszűnt. Gyűjteményének nagy része ma a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban található meg.

2. Az ORSZÁGOS LEHOCZKY-MÚZEUM TEVÉKENYSÉGE A KEZDETEKTŐL 1946-IG

Az Országos Lehoczky-Múzeum volt Lehoczky Tivadar munkásságának a folytatója vidékünkön. Nem hivatalos működését 1922-ben kezdte meg. Működése alatt, hála a kiváló múzeumigazgató Jankovich Józsefnek, gyűjteménye jelentősen megnőtt. Működésének jelentősége vidékünkön igen kimagasló. A fő célja ennek a fejezetnek, az Országos Lehoczky- Múzeum tevékenységének a bemutatása régészeti szempontból.

A múzeum működését 4 periódusra bontottuk fel régészeti tevékenysége alapján. A régészeti ásatások főleg a második és harmadik periódusban történtek. Az első és a negyedik periódus a múzeum létrejöttéről (1922) és működésének végéről szól. A periódusokon belül elkülöníthetők a tárgyak annak alapján, hogy hogyan kerültek a múzeum tulajdonába:

1. Ajándékozott tárgyak;
2. Megvásárolt tárgyak;
3. Átvett tárgyak;
4. Saját ásatások révén talált tárgyak.

Ez a felosztás elősegíti, és egyben megkönnyíti a múzeum tevékenységének megismerését régészeti szempontból. Ezek után nézzük végig az Országos Lehoczky-Múzeum tevékenységét 1922 és 1946 között.

2.1. A MÚZEUM MŰKÖDÉSÉNEK KEZDETEI (1922- 1928)

Ez a szakasz a múzeum nem hivatalos működését mutatja be: a múzeumegyesület 1922-es újraalakulásától a múzeum hivatalos működésének kezdetéig tart.

A múzeum 1922-ben jött létre. A Lehoczky-Múzeum alapját Lehoczky Tivadar gyűjteménye képezte. Ezt a cseh hatóságok adták át a múzeumegyesületnek a Lehoczky Tivadar hagyatékának gondozása végett.¹³ A múzeum leletanyaga 1922 után folyamatosan

¹³ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 67. old.

gyarapodott a per ellenére.¹⁴ Vezetői el akarták érni, hogy egy új épületet kapjon a múzeum. Ez azonban nem sikerült, pedig a tervrajzát is elkészítették¹⁵.

Tekintsük át az Országos Lehoczky- Múzeum 1922 és 1928 közötti tevékenysége alatt mi módon növekedett gyűjteménye.

2.1.1. Ajándékozott tárgyak

A múzeum vezetősége szívesen fogadta az adományokat és azokat megköszönte. Az egyik ilyen adományozó volt Schönborn-Buchheim Károly gróf. A múzeum igazgatója és a múzeumegyesület elnökének 1925. február 23-án írt közös levelében arra kérték, hogy a február 7-én a vereshegyi földjén talált tárgyakat adományozza a múzeumnak.¹⁶ A múzeumnak adományozott tárgyakért neki is köszönetet mondtak. A következő tárgyakat adományozta: 23 darab bronz karika, 1 őskori bögre töredékei, „1 files kés”¹⁷. Ez egy bronzkori kincs az i.e. XIII. századból.

2.1.2. Megvásárolt tárgyak

A múzeum többnyire megvásárolta az előkerült tárgyakat. Ezeket általában a megtaláló bejelentette a csendőrségnek. A csendőrök pedig jelentették ezt a múzeumnak. 1925-ban a nagylázi csendőrség (ungvári járás) június 4-én egy éremleletet küldött be a múzeumnak. Ezt egy helyi gazda, Mylo János lánya találta a szántóföldjükön. A lelet 512 darab XVIII. századi lengyel pénzből állt. Ezeknek ezüst értéke 142.55 Kč volt. Ezt az összeget a múzeum a saját pénztárából elküldte a nagylázi csendőrségnek, hogy adja át Mylo Jánosnak, majd az erről szóló bizonylatot küldje el a múzeumnak.¹⁸ Még ugyanebben az évben egy másik lelet is előkerült. Ezt a 79 darab ezüst- és 1 darab rézermét ezüst értéküknek megfelelő árban, 44 Kč 40 fillérért a múzeum nevében megvásárolták. „Az érmék mind Báthory István és III. Zsigmond lengyel királynak Lengyelország, Litvánia és Riga város képére vert hármas garasai a XVI. század végétől a XVII. elejétől”.¹⁹

1928-ban régi pénzleletek kerültek elő Valkaja településen az Ungvári járásban. Az Országos Lehoczky-Múzeum a csendőrségtől kért értesítést a leletekről.²⁰ Arról, hogy a tárgyakat megvásárolták volna-e a múzeum részére vagy sem, nem találtunk adatokat a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban.

¹⁴ Előző fejezet.

¹⁵ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 3, l. 17.

¹⁶ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 25, l. 1.

¹⁷ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 25, l. 2.

¹⁸ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 24, l. 11.

¹⁹ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 24, l. 4.

²⁰ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 46, l. 16.

2.1.3. Átvett tárgyak

1925-ban sikerült a munkácsi ispáni főhivatalnál elérni, hogy több értékes tárgy átkerüljön a múzeum tulajdonába. Jankovich József 41 tételben összesen 186 tárgyat akart átvenni a volt Bereg vármegyei levéltárból. Többek közt átvette a II. Rákóczi Ferencet, Zrínyi Ilonát és Kossuth Lajost ábrázoló tárgyakat.²¹ Az előkerült régi leleteket az ungvári városháza átadta a múzeumnak.²²

1927. június 27-én Lehoczky János, Lehoczky Tivadar fia, átadta apja kéziratait az Országos Lehoczky-Múzeumnak.²³ Ezeknek összsúlya akkor 39 kg volt. Ezeknek az iratoknak egy része ma a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban található meg.²⁴

1928-ban az ungvári gimnázium is átadta régiséggyűjteményét a múzeumnak. Ezeket az Országos Lehoczky-Múzeum nevében Jankovich József vette át az ungvári gimnázium tanárától, Demjanovics András professzortól. A mellékelt cseh nyelvű protokollon fel vannak sorolva az átvett tárgyak.²⁵

2.1.4. Régészeti ásatások

Az Országos Lehoczky-Múzeum ebben a periódusban nem végzett régészeti ásatásokat és nem is vett részt bennük.

Erre a periódusra esik az első ásatás a cseh uralom alatt területünkön. Ez 1925-ben volt Perecseny (perecsenyi járás) határában. Az ásatást a prágai Állami Régészeti Intézet végezte. Egy neolitikori urnatemetőt ástak fel. Körülbelül 25 urnát emeltek ki. Ezek nagyon össze voltak törve. Egyiket sem sikerült később összerakni.²⁶

Az első periódusban jellemző, hogy az Országos Lehoczky-Múzeum leletanyaga főleg vásárlások és átvételek által gyarapodott. A legnagyobb leletanyagért, a Lehoczky Tivadar hagyatékáért, a pert a Csehszlovák állam elvesztette. Sikerült azonban a hagyatékot megvennie a Csehszlovák államnak Zinger Lázártól. A hagyatékot az Országos Lehoczky-Múzeum gondozására bízta. Ezután indult el az Országos Lehoczky-Múzeum hivatalos működése.

2.2. JANKOVICH JÓZSEF ÉS JAROSLAV BÖHM ÁSATÁSAI (1929- 1932)

Ebben a periódusban indul meg az Országos Lehoczky-Múzeum régészeti tevékenysége. A prágai Állami Régészeti Intézettel együttműködve elindulnak a rendszeres ásatások.

²¹ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 19, l. 6-7.

²² KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 19, l. 2.

²³ RAZGULOV VALERIJ, 1997, 14. old.

²⁴ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 77. old.

²⁵ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 47, l. 8.

²⁶ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 70. old.

1929-ben a per lezárása után már hivatalosan is megnyílt az Országos Lehoczky-Múzeum. Ekkor küldte Kárpátaljára dr. Jaroslav Böhm régészt a Prágai Régészeti Intézet. Jaroslav Böhm Jankovich Józseffel együttműködve kidolgozta a múzeum régészeti munkálatainak a tervét. Ebben fő feladatként a rendszeres régészeti ásatások bevezetését jelölték meg. Ők ketten három éven át járták Kárpátalját és régészeti ásatásokat végeztek.

Gyarpítani akarták a múzeum gyűjteményét. Ahhoz, hogy a rendszeres munka meginduljon, és megfelelő eredményeket hozzon, fel kellett mérni a területet. A hiányzó adatok begyűjtésére széleskörű kérdőíves akciót indítottak. Hogy ez az akció sikeres legyen, három nyelven (magyar, ruszin és cseh) Jankovich József kiadta a Podkarpatszka Rusz a prehistóriában (Munkács, 1931) című könyvét. Ezt a tájékoztató jellegű könyvet megkapta az összes vidéki pap, jegyző, iskola, csendőrállomás stb. Begyűjtötték és feldolgozták a kérdőíveket és az információkat az eddig előkerült tárgyakról. Elkezdtek a terület archeológiai térképének az összeállítását. A kérdőíves akció így kielégítő eredményt hozott. Sok új és értékes adatot szolgáltatott a régészeti térkép számára.²⁷

Tekintsük át, hogyan növekedett az Országos Lehoczky-Múzeum gyűjteménye 1929 és 1932 közötti tevékenysége alatt..

2.2.1. Ajándékozott tárgyak

1931. november 12-én írt levelében az Országos Lehoczky-Múzeum igazgatója, Jankovich József, megköszöni Valkovszky Sándor plébánosnak Alsóveresmarton (nagyszőlősi járás), hogy a következő tárgyakat adományozta a múzeumnak: 1 összeégett vaspáncél fonat, 2 vaslándzsa, 1 vassisak- rész.²⁸

2.2.2. Megvásárolt tárgyak

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár iratai közt nem találtunk arra utaló iratokat, hogy ebben a periódusban az Országos Lehoczky-Múzeum vásárolt-e tárgyakat a lakosságtól. Ezt nem lehet teljesen kizárni, de sajnos, a hivatalos jelentések főleg cseh nyelven íródtak, emiatt erről pontos képet nehezen lehet kapni.

2.2.3. Átvett tárgyak

Az előbbi ponthoz hasonlóan itt sem található erre utaló irat a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban.

2. 2.4. Régészeti ásatások

Az első ásatásra 1929-ban a Munkács melletti Kishegyen került sor. Itt Lehoczky Tivadar 1877-ben egy neolitikori tanyahelyet fedezett fel. Mivel a terület elég sűrűn be volt növe

²⁷JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 69. old.

²⁸KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 74, l. 52.

fákkal, csak a kutató árkok módszerével folytathatták le a munkát. Két helyen nagy tömegű edénytöredékre bukkantak. Ezek alapján Jankovich József és Jaroszlav Böhm megállapította, hogy a telep a végső neolitikori, zezugos vonaldíszű kultúra hordozója. Ennek alapján virágzását az ún. Tiszai kultúra második periódusára tették.²⁹ Ma már tudjuk, hogy ez egy többretegű település neolit-, réz- és bronzkori rétegekkel³⁰. Jankovich és Böhm tehát tévedtek.

Még ugyanebben az évben a kishegyi tanyahely közelében fekvő Várdomb lejtőjén végeztek ásatásokat. Ez a Kishegy egyik nyúlványa. Három kis halmot ástak fel. A cél az volt, hogy korukat meghatározzák. A halmok 10-11 méter átmérőjűek és alig 40 centiméter magasak voltak. Az eredeti talajszinten faszén darabkákkal kevert hamuréteg, egy-egy vastag falú hengeres fazék és lapos tál töredékei voltak. A tipikus kerámiaanyag mellett az egyik halomban egy hallstatt-kori vaskést találtak. Ennek alapján a halmok korát a Kr. e. VII-V. századra tették. Nem sikerült megállapítaniuk, hogy mi volt ezeknek a halmoknak a rendeltetése.³¹ Ma már tudjuk, hogy ez egy temetkezési hely volt.

Az 1930. évi első ásatás a beregmegyei Beregdéda község (beregzászi járás) határában lévő Tóvár átkutatása volt. Ez egy hármassáncsal körülvett kis földvár volt egy hajdani nagy mocsár közepén. Belső átmérője csak 25 méter volt. Északi és déli irányból tölgyfa-oszlopokon nyugvó hidakon lehetett megközelíteni. A mocsár nagy része már kiszáradt, és csak egy-egy oszlop maradt fenn a hidakból. A földvárról írásos emlék nem állt a rendelkezésünkre. A falusi hagyomány szerint ott valamikor rablók tanyáztak. A felső, körülbelül 2 méter vastag középkori kultúrréteg alatt, neolitikori település nyomai voltak felfedezhetők. Mint kiderült, a mocsárból már eredetileg is kiemelkedett egy agyagdomb. Ezen ütött tanyát az újabb kőkori ember. A vár sáncokkal való körülvétele és belsejének feltöltése csak a középkor folyamán történt. A XVII. században, a várban több kő- és téglapépület állt. Ennek a maradványai borították a vártér felszínét.³²

Az ásatás menetében némi változást okozott, hogy a Beregdéda-hegy délkeleti előfokát képező dombon, amelyet a környékeliek Hompolyognak neveznek, eddig ismeretlen tanyahelyet fedeztek fel. Mivel itt kőfejtés folyt, a telephely nagy részét már feldúlták. Emiatt mielőtt a kőfejtésnek áldozatul esne, szakszerűen felásták a területet. A munkájuk meghozta az eredményét. A leletanyaggal gazdagodott a múzeum gyűjteménye. A telep lakói kissé a földbe mélyített hosszénégyszögű és sávozott vesszőfalú kunyhókban laktak. A felásott

²⁹ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 70-71. old.

³⁰ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 18.

³¹ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 71. old.

³² JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 71. old.

területen három ilyen kunyhó maradványai voltak. Pontos szerkezetük nem volt megállapítható, mert a kőfejtés következtében alapfelületük nagy része elpusztult.³³ Ma már tudjuk, hogy az itt talált leletek a rézkor korai és középső szakaszaiból származnak. Ezeket a tudósok a tiszapolgári és bodrogkeresztúri kultúrák különböző fejlődési fázisaival hozzák összefüggésbe.³⁴

Érdekes képeslapot kapott Jankovich József, az Országos Lehoczky-Múzeum igazgatója Rosenthal Mór beregszászi lakostól 1930. október 17-én. Közli, hogy a „Hompolyog” nevű hegy, ahol az ásatások folytak, az ő tulajdonában van. Erről meg lehet győződni a beregszászi járásbírósnál a C. 1116/24 szám alatt lévő iratokból. A törvényekre hivatkozva, mivel ő a tulajdonos, a területen talált régiségekből részesedés illeti őt. Arra kéri Jankovich Józsefet, hogy értékelje fel a talált leleteket és az őt illető részt mielőbb adja át neki.³⁵

Jankovich József 1930. október 23-án válaszol Rosenthal Mór képeslapjára. Közli vele, hogy az ásatások nem eredményeztek semmi olyan tárgyat „... amelyek után a föld tulajdonosát megillető értékhányadot megállapítani lehetne.”³⁶ Leírja, hogy az ásatásoknak tudományos jelentősége volt. Az összegyűjtött cserépmaradványokért kétséges, hogy fizetnének valamit. Felajánlja, hogy tekintse meg a leleteket november 9-ig, mert utána felküldi őket a Prágai Régészeti Intézetbe, hogy ott megpróbálják a cserepeket összerakni. Közli továbbá, hogy az ásatások előtt érdeklődött, hogy kié a terület. A faluban azt mondták, a terület a faluközösségé, és Borozkay úr kezelésében van. Borozkay úr jelen is volt az ásatásokon végig.³⁷

Az 1930. évi ásatások harmadik és egyben befejező szakasza Nevetlenfalu (nagyszőlősi járás) határában folyt le. Jankovich József 1930. július 29-én írt levelet ez ügyben a Nevetlenfalui jegyzői hivatalba. Ebben közli, hogy az Országos Lehoczky- Múzeum és a prágai archeológiai intézet közösen tudományos ásatásokat akar folytatni a község legelője mellett lévő úgynevezett „Virágvár” nevű területen. Arra kéri a hivatalt, hogy értesítse, kié a terület és, hogy az a személy engedélyezi az ásatást. Szüksége van ezekre az információkra, hogy az ásatásokkal kapcsolatban az országos hivataloknak a megfelelő előterjesztést megtehesse. Megjegyzi, hogy az ásatásokat már a következő hónap első felében meg akarná kezdeni.³⁸

³³ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 71-72. old.

³⁴ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 18. old.

³⁵ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 62, l. 17.

³⁶ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 62, l. 18.

³⁷ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 62, l. 18.

³⁸ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 62, l. 15.

Nevetlen disznólegelőjén a Batár folyó medre mellett nagy őskori telep terül el. A telep közepét ők úgy gondolták, hogy kavicsbányászattal már teljesen feldúlták. A kavicsbánya épen maradt szélein közel 150 m²-nyi területen átkutatták a helyenként 120 cm-nél is vastagabb kultúrréteget. Mindenütt nagy számban kerültek elő cserepek. Jankovich József és Jaroszlav Böhm ezek alapján a bronzkorra tette a telep korát. Az egyik kutatóárokban a kavicsréteg felett két kisebb hulladékgödröt találtak. Ezekből neolitikori cserepek, néhány kovaköszilánk és három kőbalta került elő. Az itt talált kerámiák rokonsága a munkácsi kishegyi telepen talált hasonló kerámiáival nyilvánvaló volt szerintük. A későbbi bronzkori település idején valószínűleg sok dolog elpusztult a neolitikori hagyatékból. A bronzkori leletek közt már nagyobb számban fordulnak elő a díszített kerámiák. Sajnos, a rengeteg cseréptöredékből csak egy-két edényt sikerült összeállítaniuk.³⁹

Az év folyamán előkerült egyik leletéről Jankovich József Dr. Szilágyi Aurél ügyvédnek írt egy levelet 1930. október 23-án. Arról van szó, hogy egy volóci paraszt a község legelőjén, ahol földtermelés folyt, talált arany- és bronztárgyakat. Ezeket eladta a faluban tartózkodó Ribár Mihály kereskedőnek 15 koronáért. Ő ezek egy részét Munkácson beolvasztatta. A csendőrségnek viszont sikerült elfognia az ékszerészt. A tárgyakat sikerült lefoglalni.⁴⁰

Az 1931. év hozta meg a nagy „fogást”. Míg az előző két évben az ásatások szinte teljesen csak őskori telepek átkutatására irányultak, a harmadik évben egy temető, a kustánfalvai tumuluszok feltárására került sor.⁴¹

Kustánfalva Munkáctól északkeletre egy fennsíkszerűen kiszélesedő hegyháton fekszik. A település keleti végén a házak közt két halom fekszik. Szintén keleti irányban a falun kívüli legelőn egy csoportban még 14 különböző nagyságú halom emelkedett ki. Lehoczky Tivadar próbaásatásairól szóló közlései alapján téves felfogás alakult ki a halmok koráról.⁴² A rendszeres feltárások során derült ki, hogy sokkal fiatalabb eredetűek. Négy hét alatt 18 munkással 13 halmot ástak fel.⁴³ Két halmot azért nem ástak fel, mert a házak közt voltak, a harmadikat meg még Lehoczky Tivadar ásta fel és két urnát emelt ki belőle.⁴⁴

Ma már tudjuk, hogy a feltárt halmok egy addig ismeretlen régészeti kultúrához (Kr. e. VI.-III.) tartoztak. Ezt Jankovich József és Jaroszlav Böhm Kustanovicei kultúrának nevezte el. Ma is így ismeri a tudós világ.⁴⁵

³⁹ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 72. old.

⁴⁰ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 65, l. 3.

⁴¹ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 119. old.

⁴² LEHOCZKY TIVADAR, 2001, 92-94. old.

⁴³ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 72. old.

⁴⁴ LEHOCZKY TIVADAR, 2001, 92-94. old.

⁴⁵ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 119-120. old.

A kustánfalvi kultúra a vaskorban virágzott. A kultúra hordozói négyzet alaprajzú felszíni házakban éltek. Falvaik többsége nyílt volt. Etnikailag a lakosság - a kutatók nagy részének véleménye szerint - az északi trák népcsoporthoz tartozott. Feltehetőleg a III. században egy nagy és erőteljes változás után megszűnik létezni a kustánfalvi kultúra. Helyét az úgynevezett, La Ten-i kultúra foglalja el. Ennek megjelenése a kelta törzsek vándorlásával van összefüggésben.⁴⁶

A halmok közül egy nem tartozik a kustánfalvi kultúrához. Ez egy későbbi eredetű és egy La Ten-kori kelta kori urnasírt tartalmazott.⁴⁷

A feltárt tumuluszok különböző nagyságúak voltak. Az öt nagyobb magassága 1 és 2,5 méter között változott. Átmérőjük 12-18 méter volt. A kisebb halmok a nagyok körül csoportosultak. Magasságuk 40-60 cm volt. Átmérőjük 8-13 méter közt változott. Mindegyik halomban hamvasztásos urnasírok voltak. A legkisebbeket kivéve mindegyikben több egyén hamvait találták. Az égetett csontok kis tálkákkal lefedett urnákban voltak. Viszont találtak az urnák mellett elhelyezett csontokat. Az épen kiemelt urnákban, amik csontokkal voltak tele, a csontok berakásában bizonyos tervszerűséget figyeltek meg. Felül helyezték el a koponya maradványait. Az edény középső részén voltak a hosszúkás és lapos bordarészek, az itt maradt helyet csonttörmelék töltötte ki. Az urna alján feküdtek a térdizületek és a nagyobb darabokban megmaradt kar- vagy lábszárcsontok.

Az urnák mellett edények voltak, melyekben - feltételezések szerint - ételeket tettek. Az urnákban a csontok közt üveg- vagy pasztagyöngyök fordultak elő. Találtak ezenkívül egy-két bronzkarperecet, kis vaskést, szkíta spirálgyűrűt bronzból. A legérdekesebb lelet két domborított elektronlemezke volt. Ezek jellegzetes szkíta állatmotívummal és szépen faragott csontocskákkal egy nagyobb dísz tárgy töredékei. Ezek a tárgyak megégtek a máglya tűzén.

A sírok elrendezése rituális egyöntetűséget mutatott. Azok a máglya maradványaival voltak leborítva. Egy halomba az összes urnát egyszerre helyezték el. Ez a körülmény kizárja a folytatólagos, pl. családi temetkezés.

A kerámiatárgyakat fazekaskorong nélkül készítették. A dísz rajtuk a különböző helyeken elhelyezett csücskök vagy fogantyúk képezték. Jellegzetes a hengeres fazék, a kettős csonka kúp alakú nagy urnák és a nehéz mély tálak behajló vagy karéjos peremmel, továbbá a magas fülű nagy bögrék.

A kustánfalvi ásatások által - az urnákban talált tárgyakat nem számítva - összesen 107 edénnyel, köztük 34 urnával nőtt a múzeum gyűjteménye. Ez hatalmas előrelépés volt ahhoz

⁴⁶ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 27-28. old.

⁴⁷ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 73. old.

képest, hogy eddig a szkíták itteni uralmát egy szkíta vastőr őrizte csupán, amit az 1860-as években Árdánháza környékén leltek. Előkerülésének körülményei ismeretlenek voltak.⁴⁸

Az ásatások eredményeit Jankovich József és Jaroszlav Böhm terjedelmes tanulmányban közzölték „Skitove na Podkarpatske Rusi (Szkíták Kárpátalján. Carpatica, Praha, 1936, T. I. 50-80. lap) címmel.”⁴⁹

1931-ben próbaásatást folytatott Jankovich József Korláthelmec községben (ungvári járás). Itt földmunkák közben a munkások két urnát leltek. A csendőrség leállította a munkákat. Jankovich József próbaásatásokat végzett, hogy kiderüljön, nincs-e itt urnatemető. A próbaásatás során újabb leletek kerültek elő. Beigazolódott a gyanúja, hogy ott egy nagyobb urnatemető van. Feltárása azonban nem volt lehetséges, mert a terület nagy részét már beépítették lakóházakkal és gazdasági épületekkel..⁵⁰

A második periódus igen sikeres volt. Az Országos Lehoczky-Múzeum ebben az időben saját régészeti ásatásaival növelte gyűjteményét. Jankovich József és Jaroszlav Böhm közös ásatásai igen fontosak voltak. Jankovich József ezeken az ásatásokon tanulta meg, hogy kell szakszerűen ásatásokat végezni. Ez a múzeum régészeti tevékenységének talán legsikeresebb periódusa volt. Miután Jaroszlav Böhm visszatért Prágába, Jankovich József maga folytatta az ásatásokat.

2.3.JANKOVICH JÓZSEF ÁSATÁSAI (1932-1938)

A harmadik periódusban az Országos Lehoczky-Múzeum folytatta az ásatásokat. Jankovich József végezte ezeket. Ez alatt a pár év alatt több ásatást végzett. Ezek az ásatások szintén fontosak voltak. Több esetben sikerült véletlenül előkerült leletek alapján sírokat vagy temetőket feltárni. A Kárpátalja Magyarországhoz való visszacsatolásáig tartó periódusban sok jelentős felfedezés történt.

1932-ben az Országos Lehoczky-múzeumegyesület az Ungvári Múzeumegyesülettel egy új alakulatba olvadt össze. Ez a „Podkárpatzskaruszi Országos Múzeum Egyesület” nevet viselte. Ez lényegében nem változtatott a múzeum helyzetén. Az egybeolvadást a kormány akarta, hogy a két egyesület ne versenyezzen egymással. A két múzeum adminisztratív ügyeit a múzeumegyesület kebeléből kiküldött helyi bizottságok intézték. Közösén részesültek az állami és a tartományi segélyben. Működési és gyűjtési területük pontosan el volt határolva. Az ungvári múzeumnak természettudományi, néprajzi és képzőművészeti osztályai voltak. Az Országos Lehoczky-Múzeum továbbra is megmaradt történelmi múzeumnak.⁵¹

⁴⁸ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 72-74. old.

⁴⁹ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 120. old.

⁵⁰ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 75. old.

⁵¹ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 68. old.

Tekintsük át, hogy az Országos Lehoczky-Múzeum 1932 és 1938 közötti tevékenysége alatt mi módon növekedett gyűjteménye.

2.3.1. Ajándékozott tárgyak:

1932 végén egy cseh pénzügyőr La Ten-kori üvegkarperect küldött a múzeumnak ajándékba. Azt üzenté, hogy a karperect a Macsola melletti Ilona-tanyán találták homokásás közben, emberi csontok közt.⁵² Ez alapján Jankovich itt egy kisebb ásatást végzett 1933-ban. Erről bővebben a 3.3.4. részben lesz szó.

Más adományozásról nem találhatók iratok a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban.

2.3.2. Megvásárolt tárgyak:

1932. december 6-án a benei református lelkész levelet küldött az Országos Lehoczky-Múzeum igazgatójának. Ebben közölte, hogy egy benei kiscgazda, Molnár Sándor a földjén való munka közben egy agyagedényt lelt. Az edény összetört, és belőle 20 darab karperect vett ki az ásójával. Az iránt érdeklődik, hogy a múzeum megveszi-e őket, mert más érdeklődők is vannak.⁵³

December 7-i levelében Jankovich József válaszol a bronzlelettel kapcsolatban a benei református lelkésznek. Arra kéri őt, hogy a leletet minél előbb adják át a csendőrségnek, különben Molnár Sándor nem kaphat jutalmat, sőt a törvénnyel is meggyűlhet a baja. Arra kéri továbbá a lelkészt, hogy nézzen szét a területen, hogy nincs-e ott több cserép, ami esetleg őskori tanyára utalna. Ha találnak valamit, akkor azt a múzeum költségére küldjék be neki.⁵⁴

A benei református pap válaszában közli Jankovich Józseffel, hogy a területen nincs nyoma őskori tanyának. Szerinte egy elrejtett kincs volt. A karpercek közül egyet Molnár Sándor a tűzbe tett, hogy megnézzé nem arany-e. A többi átadták a csendőröknek. Az iránt érdeklődik, hogy a múzeum megkapta-e már.⁵⁵ A leletek megérkeztek az Országos Lehoczky-Múzeumba és ma a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban találhatók. Arról, hogy jutalmát megkapta-e Molnár Sándor, nem leltüntaltunk iratot a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban.

2.3.3. Átvett tárgyak:

1932-ben Tiszabökényből (Nagyszőlősi járás) kerültek elő leletek. Erről a múzeumot a nevetlenfalui tanító, Kormos Márton értesítette. Mint leírja, majdnem egy egész edényt

⁵² KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 95, l. 12.

⁵³ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 20.

⁵⁴ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 21.

⁵⁵ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 23.

találtak szépen díszítve. Ezenkívül leltek még többek közt egy kőbaltát Bökényben. Arról érdeklődik, hogy küldje-e el ezeket a tárgyakat a múzeumnak.⁵⁶

1932. április 30-i válaszában Jankovich József megköszöni a tanítónak, hogy értesítette. További információkat kér az előkerülés helyéről. A tárgyak beküldését a múzeum költségén kéri vasúton.⁵⁷

Jankovich József 1932. május 30-án írt levelében közli Kormos Mártonnal, hogy a cserépedény nem ősi és nem is középkori. A kőbalta viszont igen szép példány. Kéri a lelőhely pontos leírását.⁵⁸

Kormos Márton következő levelében hosszan és részletesen leírja, hogy hol, kik, mikor találták a leleteket (FÜGGELÉK II.).⁵⁹

1932. július 4-ei levelében Kocsis János református tanító közli, hogy töltéskészítés közben 3 méter mélyen leleteket talált. Ezeket elküldte a múzeumnak.⁶⁰

Jankovich József válaszlevelében megköszöni Kocsis János református tanítónak a beküldött edénytöredéket. Kéri, hogy ha még találnak leleteket, azt küldje el neki.⁶¹

2.3.4. Régészeti ásatások:

A Cserlenő község (munkácsi járás) szomszédságában elterülő Vidékerdőben folyt ásatás, ami akkor a Latorca Rt. tulajdona volt. Ezen a területen 18 halom helyezkedett el. A halmok minden rendszer nélkül 20-50 méterre voltak egymástól. Magasságuk 50-80 cm volt. Átmérőjük 8-11 méter közt volt. Ezek közül 1932-ben, a tulajdonos engedélyével, Jankovich hármat felásott. Az ásatásokat nem tudta folytatni, mert a többi halmon fák álltak, amiknek a kivágására nem volt engedélye.⁶²

1932. október 18-i levelében az alsó-viznicei (munkácsi járás) lelet kapcsán ír Jankovich József. Ez a lelet egy régi kardból és két kaszából állt. Tudni szeretné a tárgyak megtalálásának körülményeit. Azt kéri, hogy ha a munkások találnak még valamit, azt küldjék be a csendőrségre.⁶³

1932 végén egy cseh pénzügyőr La Ten-kori üvegkarperecet küldött a múzeumnak ajándékba. Azt üzente, hogy a karperecet a Macsola melletti Ilona-tanyán találták homokásás közben emberi csontok közt. A következő év nyarán Jankovich József elment ide, és mint kiderült, La Ten-kori csontvázas sírok lehettek itt sok edénymelléklettel. Mivel már évek óta

⁵⁶ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 4.

⁵⁷ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 5.

⁵⁸ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 7.

⁵⁹ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 8.

⁶⁰ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 11.

⁶¹ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 14.

⁶² JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 74. old.

⁶³ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 17.

homokot ástak itt, az edényeket a munkások összetörték. A bányagödör ép falából 70 cm mélyen Jankovich József is ki tudott venni két szép edényt. Az egyik egy szép formájú fazék és a másik egy kis tál volt. Valószínűsítette, hogy a tanya más részein is vannak sírok.⁶⁴

Jankovich József, az Országos Lehoczky-Múzeum igazgatója 1933-ban levelet írt Kende Istvánnénak. Azt köszöni meg benne, hogy engedélyt kapott az Ilona-tanyán elvégzett ásatásokra.⁶⁵

1933-ban Bilkén (Ilosvai járás) végzett ásatásokat. Itt a Zodunovica nevű helyen 11 halmot tárt fel. A halmok átlagos magassága 50-70 cm volt. Átmérőjük 9-11 méter közt változott. Síremlékleletek alig voltak az urnákban. Az itt talált edények formái Jankovich József szerint változatosabbak, mint a kustánfalviaké, de készítésük módja ugyanaz volt.⁶⁶

1933. augusztus 9-én a Beregszászi Kishegyen lévő kőbányában csontvázas sírra bukkantak a munkások. Ezt jelentették a városi hatóságoknak. Azt az utasítást kapták, hogy a munkákat szüneteltessék a sír környékén. A város jelentette a leletet az országos hivatalnak Ungvárra. A hivatal Jankovich Józsefet bízta meg a leletek átvételével az Országos Lehoczky-Múzeum részére. Mivel a hivatalos út lassan működött, csak augusztus 21-én érkezett meg Jankovich József Beregszászba. Ekkorra a munkások a sírt felbontották és a tartalmát a csontokkal együtt zsákba csomagolva elküldték a városházára. A munkások elég körültekintőek voltak a sír felbontásakor, így Jankovich József sikeresen tisztázta a sír eredeti elrendezését.

A sír mélysége 250 centiméter volt. A benne található csontváz hanyatt feküdt. Végtagjai kinyújtott helyzetben voltak, fejjel nyugat felé feküdt. A csontváz körül nem voltak elkorhadt famaradványok (koporsó). Erre jól emlékeztek a munkások. „A csontváz mellett jobbra feküdt egy kard, a lábaknál a ló fejcsontjai között két kengyel volt elhelyezve. A csontváz bal oldalánál, közel a fejhez, három vasnyílhegy feküdt, s lennebb vasdarabkák, valószínűleg a tegez vasalásának maradványai. A lábaknál bal oldalt voltak a ló lábcsontjai. A csontváz alsó részén elszórva kis szíjleletek találtattak: ezeket a munkások, abban a hiszemben, hogy aranygombok, szétkapkodták és a városban amatőr régiséggyűjtőknek jópénzért eladogatták. Csak négyet tudtam belőlük a helyszínen a munkásoktól összeszedni, pedig a munkavezető szerint volt belőlük vagy 30 darab.”⁶⁷ Ez volt a második beregszászi lovas sír.

⁶⁴JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 75. old.

⁶⁵KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 95, l. 12.

⁶⁶JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 74. old.

⁶⁷KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 121-122. old.

Jankovich József augusztus 11-én levelet írt Szikszay János dunkofalvai plébánosnak (Munkácsi járás). Arra kéri a plébánost, hogy készítse elő a szerszámokat és keressen két munkást. Szeretné felásni a jövő héten (augusztus 16-án) a dunkofalvi halmot.⁶⁸

1934-ban Tőkésfalun végezett ásatásokat Jankovich József. Itt a Halmany nevű hegyhátan két, és a Boloto nevűn nyolc halmot tártak fel. A halmok magassága 80-120 cm. Átmérőjük 8-10 méter volt. A körülmények megegyeztek a bilkei leletekével. A két temetőből összesen 117 edény és nyolc egyéb tárgy jutott a múzeum gyűjteményébe.⁶⁹

1935-ben három helyen voltak ásatások. Először Jankovich József a Köblér (ungvári járás) községtől északra fekvő Makovicahegy alján emelkedő tumuluszt ásta fel. A halom 170 cm magas volt. A halmok átmérője 15,8 és 17,3 méter között változott. A halom nagy görgeteg kövekből állt. A halmot lebontva, máglyamaradványokat és csontokat talált. A csontok közt három kis alaktalan vasdarab és egy négyélű, bronzhuzalból készült deformált karika került elő. A halomban egyetlen cserépdarab sem volt.⁷⁰

A második ásatás Nagylázon (ungvári járás) volt, a Plotényi-féle szeszfőzde és az ungvári út közti szántóföldön. Itt Plotényi Jenő 1902-ben a humuszréteg alatt rézkori tárgyakat talált. Ezeket a leleteket Plotényi Vilmos a múzeumnak ajándékozta. A gyűjtemény kiegészítése végett megengedte, hogy ásatásokat végezzenek, sőt munkásokat is biztosított. Az ásatás értékes kerámiaanyagot hozott a felszínre. Az itt megismert kultúra rokon a dédai Hompolyogon talált kultúrával.⁷¹

A harmadik ásatás Csongor (Munkácsi járás) nagylegelőjén zajlott. Itt egy halmot tártak fel. Ez a halom 1,1 méter magas és 14-16 méter átmérőjű volt. A halom közepén egy fekete urnát leltek, szájával lefelé 1 méteres mélységben. Az urna pereme alatt szorosan egy kis tál volt. Az urnából egy bronztű, a kis tál alatt egy kis bronzkés darabjai kerültek elő. A sír korát Jankovich József a bronzkor legifjabb szakaszára helyezte.⁷²

1936-ban Csongor (Munkácsi járás) legelőjén egy másik halmot ásott fel. Ez kisebb volt az előző évinél. Ebben is hamvasztásos sír volt. Belső elrendezése azonban más volt. A halom közepén az eredeti talajszint alatt egy kis mélyedésben voltak felhalmozva az égetett emberi csontok. Ezek mellett oldalára fektetve egy kisebb szilke formájú edényt talált. A másik oldalt valamivel magasabban egy kisebb tál feküdt. Edénycserepek nem voltak. Jankovich József az edények alakja és kivitele szerint a bronzkor utolsó szakaszára tette a sírt.⁷³

⁶⁸ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 95, l. 13.

⁶⁹ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 74. old.

⁷⁰ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 75-76. old.

⁷¹ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 76. old.

⁷² JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 76. old.

⁷³ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 76. old.

1938-ban egy harmadik halmot is felásott Jankovich József Csongoron abban a reményben, hogy az is bronzkori lesz. A halomban csak két hosszabb csontot és egy koponyát lelt. Nem volt semmilyen más lelet. Még ugyanebben az évben Makarja község (munkácsi járás) erdejében tárt fel egy halmot. A halom 2,1 méter magas és 19 méter átmérőjű volt. Az egész halmot átkutatva azonban csak egy nagy, vastag falú őskori edény átfúrt, felületén barázdákkal díszített fülét lelte meg. Hiába kutatta, az edény többi része nem került elő.⁷⁴

1938 nyarán folytatta a Cserlenő község (Munkácsi járás) szomszédságában elterülő Vidékerdőben felfedezett halmok feltárását. Azért kellett eddig várnia, mert még nem vágták ki a halmokon lévő fákat. Tíz halmot sikerült felásnia ebben az évben. Az 1932-ben felásott halmokhoz hasonlóan ezek is halotthamvasztásos sírok voltak. Kétféle temetkezési szokást különített el: az urnást, ez fordult elő ritkábban. A másik temetkezési szokás esetében a pusztára egy halomban helyezték el az égetett csontokat. Néha ez a csonthalom 80-100 cm hosszúságban el volt szórva. Előfordultak kis mélyedésekben elhelyezett csontfészkek is. Olyan eset is előfordult, hogy a halom szélén egy urna állt, mellette egy csomóban a talajon csontok voltak. A halom belseje felé megint csontok voltak a földön, de egy nagyobb fazék darabjaival gondosan le voltak takarva.

Szinte minden halomban egy helyen, a csontoktól távol, tűzhely maradványai látszottak. Ezek nem voltak olyan nagyok, hogy máglya állott volna ott. Feltételezte, hogy ezeken a tűzhelyeken a halotti torhoz való ételeket főzték meg. Ezek közelében nagyobb számban voltak összetört edények és cserepek. A halom többi részében ezek ritkábban fordultak elő. Az edények fazekaskorongokon készültek, de voltak, amelyeket kézzel formáltak. Anyaguk szemcsés homok volt erősen agyaggal keverve. Az edényeket keményre égették. Díszítésük vékony párhuzamos körvonalakból, hullámvonalas fésűdíszből vagy erősen mélyített zegzugos vonalakból állt. Az egyik halomból, a csontoktól távol, két nagyobb és két kisebb bronzból való szíjdísz került elő. A kerámiák és a temetkezési rítus alapján Jankovich József a temetőt Kr. u. IX.-X. századra tette. Szerinte itt egy szláv temető terült el. Ez volt abban az időben az egyetlen pogánykori szláv temető, amit eddig ezen a vidéken sikerült feltárni.⁷⁵

Az 1932-től 1938-ig tartó harmadik periódusban főleg az ásatások domináltak. Több tárgyat sikerült az Országos Lehoczky-Múzeumnak megvásárolnia és átvennie. A régészeti gyűjteménye tovább gyarapodott, hála Jankovich József munkásságának.

⁷⁴JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 76. old.

⁷⁵JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 74-75. old.

2.4.AZ UTOLSÓ ÉVEK (1939- 1946)

A negyedik periódus az Országos Lehoczky-Múzeum utolsó éveiről szól a Magyarországhoz csatolástól a múzeum megszűnéséig. Régészeti tevékenység alig történt ebben az időben. A tárgyakat nem átvették, hanem átadták.

1939 márciusában, Csehszlovákia teljes feldarabolásakor, Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz. Az Országos Lehoczky-Múzeum magyar fennhatóság alá került. A múzeum helyzete nem volt jó. A gyűjteményben lévő anyagok nagy része hely hiánya miatt nem volt kiállítva. A múzeum vezetője Jankovich József maradt. Kinevezték ismét a munkácsi magyar királyi gimnázium élére. Két évnyi munka után nyugdíjaztatta magát. Minden energiáját a múzeum köti le.⁷⁶ A múzeum végső elhelyezését nem sikerült megoldani.

Tekintsük át, hogy az Országos Lehoczky-Múzeum gyűjteményének sorsa 1938 és 1946 közötti tevékenysége alatt.

2.4.1. Ajándékozott tárgyak

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár iratai közt nem találtunk arra utaló iratokat, hogy ebben a periódusban az Országos Lehoczky-Múzeumnak ajándékoztak volna tárgyakat. Ezt nem lehet teljesen kizárni, de sajnos, a hivatalos jelentések főleg cseh nyelven íródtak.

2.4.2. Megvásárolt tárgyak

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár iratai közt nem találtunk arra utaló iratokat, hogy ebben a periódusban az Országos Lehoczky-Múzeum vásárolt volna tárgyakat a lakosságtól. Ezt nem lehet teljesen kizárni, de sajnos, a hivatalos jelentések főleg cseh nyelven íródtak.

2.4.3. Átvett tárgyak

A korábban átvett tárgyakat, pecséteteket, iratokat az újonnan létrejött hivatalok visszakérték.

1942. szeptember 3-án Jankovich József Bereg vármegye főjegyzőjének dr. Engelbrecht Istvánnak, Munkács polgármesterének írt levele, arra kéri, hogy a levelet átadó Sándor János vm. irodaigazgatónak adja át a vármegye tulajdonát képező Zrínyi Ilonát és Rákóczi Ferencet ábrázoló képeket. A levél alján van az átvételi elismervényben Sándor János leírja, hogy a két képet az Országos Lehoczky-Múzeum igazgatójától 1942. szeptember 7-én átvette.⁷⁷

2.4.4. Régészeti ásatások:

A magyar időszakban ásatást valószínűleg az Ungvártól 20 km-re lévő cigányosi völgyben végeztek. Erről Mihalik Sándor, a Kassán található Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum

⁷⁶ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 120. old.

⁷⁷ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 164, l. 1.

vezetője tesz említést 1942. december 3-án írt levelében. Mivel nem tud sokat az Országos Lehoczky-Múzeumról, a múzeum igazgatóságának címezi a levelét. Mint leírja, dr. Antal Miklós pápai kamarás, gimnáziumi tanár, ungvári lakos ásatásokat akar végezni az Ungvártól 20 km-re lévő cigányosi völgyben. Ezen a területen a kassai múzeum az illetékes. Pasteiner Iván öméltósága, a közgyűjtemények országos főfelügyelője azonban kíváncsúnak tartja, hogy ebbe bevonják a munkácsi Országos Lehoczky-Múzeumot is. Mivel pontos részleteket még nem tud az ásatással kapcsolatban, ezeket levélben kéri el dr. Antal Miklóstól. Miután megkapja a kért információkat, azokat elküldi az Országos Lehoczky-Múzeumnak.⁷⁸

Mihalik Sándor, a Kassán található Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum vezetőjének 1942. december 21.- én kelt levelében ismerteti Jankovich Józseffel az ásatás tervét:

„... A mostani helyzet szerint áprilisban kiszállok Ungvárra, ott taxit bérelek és Méltóságoddal, valamint Antal pápai kamarás úrral együtt a helyszínre kiszállunk terepszemlére.

Ez az együttlét alkalmat fog nyújtani, hogy mindannyiunk kívánságának teljes figyelembevételével mellett állapotodhatunk majd meg az ásatás realizálása ügyében.”⁷⁹

Arra kéri Jankovich Józsefet, hogy az általa elküldött vázlatokat és más egyéb iratokat az áttanulmányozás végeztével küldje vissza neki.

Arról, hogy ez az ásatás megvalósult-e, sajnos, nem leltünk információt a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban.

A negyedik és egyben utolsó periódusban tehát nem történtek jelentősebb ásatások. Fő oka ennek a második világháború kitörése volt. Erre az időszakra a stagnálás és a leépülés volt a jellemző. A felhalmozott anyagok egy része visszakerült eredeti helyére. A régészeti tevékenység szinte teljesen megszűnt. 1945-ban a múzeum leletanyagán megnyílt a Munkácsi Tájékoztató Múzeum. 1948-ban, mikor létrejött a Kárpátaljai Honismereti Múzeum, a Lehoczky Tivadar gyűjtemény átkerült ennek az intézménynek a tulajdonába. Innen több mint ezer tárgyat átadtak a munkácsi várban létrejött múzeum részére.⁸⁰

⁷⁸ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 163, l. 1.

⁷⁹ KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 163, l. 3.

⁸⁰ CSATÁRY GYÖRGY, 2001, 10. old.

3. KÁRPÁTALJAI RÉGÉSZETI TEVÉKENYSÉG 1918-1945 KÖZÖTT A KÁRPÁTALJAI MAGYAR SAJTÓ TÜKRÉBEN

3.1. UNG MEGYE RÉGÉSZETI EMLÉKEI 1918-1945 KÖZÖTT

3.1.1. A rendelkezésre állt folyóiratok

Ung megye régészeti leleteit bemutató folyó-, illetve napilap igen nagy mennyiségben állt rendelkezésünkre. Összesen 12 db folyó- illetve napilap, mint például Új Közlöny, Hajnal, Ruszinkói Magyar Hírlap, Munkás Újság, Polgár, Középosztály, Köztársasági Híradó, Kárpáti Földműves, Ungvári Munkás, Kárpáti Figyelő, Ungi Híradó, Ungi Újság. Ezek a sajtótermékek igen különböző típusúak, attól függően, hogy a társadalom melyik rétegét szólítják meg. Így figyelhetünk meg, a munkásosztály, a bankárok, az iparosok vagy éppen a tudományos társaságok által kiadott sajtótermékeket. Ettől az időszaktól kezd a megjelentetés mérlege a napilap oldalára billenni. Ez tulajdonképpen csak a kutatást nehezítette, de nagyobb esélyt adott arra, hogy esetleg több régészeti vonatkozású cikkekre bukkanhatunk.

Hogy milyen volt az újságokban közölt cikkek többsége, azt nagyrészt az újság irányultsága, másik szempontból pedig a szerkesztő személye szabta meg. Így azokban a napilapokban, folyóiratokban találtunk régészeti vonatkozású cikket, amelyek szerkesztője fontosnak tarthatta megemlíteni, közölni az olvasókkal az adott lelet feltárását, maga a szerkesztő is tagja lehetett valamilyen tudományos társaságnak. Ennek a két ténynek a tükrében lehet megérteni azt, hogy miért van ilyen kevés régészettel kapcsolatos feljegyzés a vizsgált időszakban a sajtótermékek hasábjain.

Ung megye tanulmányozása során az Új Közlöny c. sajtótermékre támaszkodtam. 1918-tól már ez a lap is napilap formájában jelent meg. Pontosabban Pártonkízüliek Politikai Napilapja. Maga az újság 1878-tól jelenik meg, Ungváron természetesen. Legnagyobb szerkesztője, aki tulajdonképpen az egész korszakon keresztül irányítja a Közlöny szerkesztését, Havas Emil. Mellette még megemlíthető dr. Speigel Sándor is.

A következő sajtótermék, amelyik a kutatás alapja volt, a Hajnal c. folyóirat. Ez az orgánus 1940-1943 között jelent meg, és igazi jelentősége, hogy a Kárpátaljai Tudományos Társaság Folyóirataként látott napvilágot. Tudósított tulajdonképpen a Kárpátalja néprajzáról, irodalmi életéről, régészetéről, egyházi életéről. A Hajnal szerkesztői: Harajda János, Konratovics Irén. Harajda János élete, mint köztudott, igencsak összeforrt Kárpátalja Tudományos életével. 1928-ban doktorált a budapesti egyetem jogi karán, majd a bécsi egyetem jogi karán tanult filológiát. 1935-ben lengyel állampolgárságot kapott. 1939 végén a krakkói egyetem tanári karával együtt koncentrációs táborba került, ahonnan a magyar kormány közbenjárásával 1940 tavaszán szabadult. Súlyos betegen tért vissza

Magyarországra. 1941. elején a Kárpátaljai Tudományos Társaság igazgatójává nevezték ki. 1944 októberében a szovjet csapatok letartóztatták, és a börtönben életét vesztette.⁸¹ Konratovics Irén lelkes családból való. Több helytörténeti tanulmányt írt. 1941-ben az akkor megalakult Kárpátaljai Tudományos Társaság alelnökének választották.⁸² A harmadik személyiség, aki ugyan nem volt a Hajnal szerkesztője, de megjelent néhány komoly régészeti vonatkozású cikke Kárpátalja őskori történetével kapcsolatban, Szova Péter helytörténész volt. Az első világháborúban orosz fogságba esett, 1919-ben tért haza. 1941-ben a Kárpátaljai Tudományos Társaság tudományos szakosztályának Kárpátalja Ukrajnához való csatolásának híve volt. 1946-ban a területi Honismereti Múzeum igazgatójává nevezték ki, majd Kárpátalja néptanácsának elnökhelyettese lett.⁸³

A következő napilap a sorban, a Ruzinkói Magyar Hírlap. Ez az újság 1919-től jelent meg, a többi sajtótermékhez képest fiatal múlttal rendelkezik. Ennek a napilapnak volt a legtöbb szerkesztője a vizsgált időszakban (Zombory Dezső, Rácz Pál, Kovacs Miklós, Boldizsár Boldizsár, Vozáry Aladár). Közülük a legtovább Rácz Pál töltötte be a szerkesztői posztot.⁸⁴

A többi napilap és folyóirat nem közöl régészeti vonatkozású cikket. Ezek a társadalom egyes részeinek (munkásosztály, bankárok, iparosok) tájékoztatására jelentek meg. Ide tartozik az 1918-tól megjelenő Munkás Újság, Gáti József szerkesztő vezetésével, vagy éppen a Polgár, Kreisler Gyula vezetésével, amely 1926-tól jelent meg. De meg kell még említeni azokat a napilapokat, ill. hetilapokat is, amelyek ebben az időszakban jelentek meg és nem tartalmaztak régészeti vonatkozású cikket, de a hitelesség szempontjából át kellett tekinteni őket. Ilyen volt a Középosztály (1934. Székely Béla), Köztársasági Híradó (1923. Visnovszky E.), Kárpáti Földműves (1936, Károlyi Andor), Ungvári Munkás (1918, Dr. Szőke Andor), Kárpáti Figyelő (1929, Ortutay Jenő), Ungi Híradó, Ungi Újság.

3.1.2. A régészeti jellegű cikkek az újságok hasábjain

A felkutatott régészeti vonatkozású cikkek bemutatását kronológia szerint vegyük sorba. Ilyen szempont alapján a sort az 1943-ban a Hajnal c. folyóirat lapjain megjelent Ungvár múltja c. részletes tudományos ismertetéssel kell kezdenünk. Írója Szova-Gmitrov Péter helytörténész, a Kárpátaljai Tudományos Társaság tagja. Ebben a hosszabb cikkben az Ungváron és környékén talált régészeti leletek tükrében mutatja be a szerző Ungvár város történetét.

⁸¹ KERESZTYÉN BALÁZS, 2001, 105. old.

⁸² Uo. 140-141. old.

⁸³ Uo. 256-257. old.

⁸⁴ Uo. 219. old.

Ez a cikk a legkorábbi korokat érintve, egészen a kőkortól kezdi taglalni a város múltját. A szerző szóhasználatával élve, Ungvár már egészen „régől lakott” terület volt. A kőkor 5-6 ezer évig tartott, és a leletek alapján Kr. e. 2500-ban ért véget. A következő leletek, maradtak ránk a kőkorból, a Nagygalogó peremén fekvő „Keramos” nevű téglagyár agyagbányájából: egy jáspisból készült csiszolt kőbalta, egy urna. A Kálvária-hegyen pedig előkerült egy obszidián és kova-szilánk.⁸⁵

Szova Péter áttér a rézkor bemutatására, amit aeneolit-nak nevez. Ez átmenetet alkot a kő- és a tulajdonképpen bronzkor között. Ennek a korszaknak kevés emléke maradt ránk. Ennek oka valószínűleg az, hogy a ré tárgyakat bronzra olvasztották át. De igen sok réztárgy került elő Ungvárról és környékéről.

A rézkor után a bronzkor következik, Kr. e. 2000-ben kezdődött. Ebből a korból aránylag sok lelet került elő Ungvárról és környékéről. A legtöbbjük a nemrég Ungvárhoz csatolt Radvánczról. Egy részük ékszer, köztük két karperec. Más részük pedig szerszám: egy sarló, egy véső és két balta. Radvánczról való egy ún. „vastag karperec”, amely valószínűleg a bronznak egyik nyersanyag-formája volt. Ennek a bronztárgynak, mely öntve van, az az érdekessége, hogy rajta egy héber betűs felirat van beverve, mely a történelmi újkor elejéről való. A felirat a következő: „vave hámarim”, jelentése „kévék megtörésére való horog”. Ungvárról származik még három fokos bronzbalta, melyet gyerekek találtak meg játék közben az egyik ház udvarában.⁸⁶

Kr. e. mintegy 1000 év körül Közép-Európában a bronzot fokozatosan a vas váltja fel, mely uralkodó közhasználatú fém jellegét mindmáig megtartotta. Ezzel vette kezdetét a történelem előtti vaskor, mely három főbb korszakra oszlik Szova Péter cikkében: 1) hallstatti korszak, 2) a La Tene-kor, 3) a népvándorlás kora. A hallstatti kor tulajdonképpen átmenet a bronz- és a vaskor között - állapítja meg Szova Péter. Az e korból származó leletek legnagyobb része ugyancsak a „Keramos” téglagyárból került elő, annak legfelső kultúrrétegéből, amely 1-2 m mélyen fekszik.⁸⁷ Ungvár környékén több őskori sírhalom, ún. „tumulus” található. Négy ilyen tumulus volt a Radvánczi - hegy tetején, az ároki út kanyarulatában, melyet 1943 nyarán a kassai Rákóczi-múzeum felásatott, azonban néhány cseréptöredéken, kova- és obszidián-szilánkon, valamint széndarabkákon és égett agyagrögökön kívül semmi egyéb nem került elő.⁸⁸

⁸⁵ HARAJDA JÁNOS, 1942-44, 51. old.

⁸⁶ Uo. 52. old.

⁸⁷ Uo. 54. old.

⁸⁸ Uo. 55. old.

Szova Péter szerint, kr. e. V. században a hallstatti kultúrát felváltotta a La Tene-kultúra, mely Galliában keletkezett. Megteremtői a kelták voltak, akik hatalmuk alá hajtották az Atlanti-óceántól a Fekete-tengerig terjedő területeket. E korból származtatta Szova Péter a „keramos” téglagyár agyagbányájában talált különféle edénytöredékek. Ugyancsak e korból valók – a szerző szerint – az Ungváron talált ékszertárgyak, melyek a munkácsi Lehoczky-múzeumban vannak elhelyezve. A II. században a Duna-medencében római terület jött létre. Pannónia név alatt a Dunántúl és Dácia néven, ez a mai Erdély. E korból valók a Radvánczon talált római ezüstpénzek, melyek a munkácsi Lehoczky-múzeumban találhatók. A gallok leverése után az európai hatalmi egyensúly megbomlott, egymást váltották fel az egyes népek. Így 375-ben történt először a hunok betörése, amivel elindították a nagy népvándorlás kezdetét.⁸⁹

A kronológia sorrendjében a következő cikknek a témája, őskori, pontosabban egy neolit lelet, amelyet Perecsenyben találtak. Erre a cikkre az Új Közlöny oldalán bukkantam az 1925. április 7-i számban. A Perecsenyben talált régészeti leletek a helybeli iskolaigazgató ásatásai során kerültek elő. Nagy jelentőségük abban van – folytatja a cikk –, hogy a talált tárgyak a többségét az igazgató neolit korúnak vagy még korábbinak ítélte. A tárgyak között van kezdetleges formájú hamuval és csontmaradványokkal megtöltött agyagedény. Ezek után a cikk írója kitér arra, hogy húsz évvel a cikk megírása előtt Ókemencén egy Kovássy Elemér nevezetű helybeli iskolaigazgató már végzett próbaásatásokat egy domboldalon. Ott is hasonló leletekre bukkant.⁹⁰

A cikk által említett őskori Perecsenyi leletről a tudomány a 90-es években szilárd meggyőződést alakított ki. Ez a lelet a mezolitikumban jött létre. A biztosan mezolitikus települések és lelőhelyek nagyjából a vulkanikus eredetű dimbes-dombos előhegyekben fordulnak elő. A mezolitikus lakosságon belül két nagy csoport különíthető el: a korábbi, őskőkori tradíciók jellemzőit magukon viselő csoportok, a másik csoporttípus pedig, amely anyagi kultúráján jól láthatóak az átmeneti kőkorszak jegyei. A Perecsenyi az első kategóriába tartozik, azaz a korábbi őskőkorszaki jegyeket magánviselő lelőhelynek van meghatározva.⁹¹

A kronológia szerint a sort, egy bronzkorszakbeli lelettel kell folytatnunk. Erről az Új Közlöny 1926. május 9-i számában olvashatunk „Őskori leletek Máramarosban...” címmel. A cikk szerint egy Marina Juon nevezetű földműves, a máramarosi Alsóapsa határában a Besikura-hegy tövében szántott, amikor is az ekevas egy agyagedényt fordított ki. A földműves ázni kezdett és különös régi tárgyra bukkant. A leletnek hamar híre röppent – írja a

⁸⁹ HARAIDA JÁNOS, 1942-44, 56. old.

⁹⁰ ÚJ KÖZLÖNY, 1925. 3. old.

⁹¹ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 15. old.

napilap – és erről tudomást szerzett az aknaszlatinai bányaigazgatóság és táviratban értesítették az ungvári iskolai referenseket. Az ők megbízásából érkezett a helyszínre Jankovich József munkácsi tanár, szakértő archeológus. Ő, miután kiérkezett a helyszínre, megállapította, hogy a földműves bronzkorszakbeli leletekre bukkant, és azok korát 2000 évesre datálta. A leletek között volt egy karperec, rovátkált karikák és egy pár fokos. A bronzkorszakbeli leleteket Jankovich József tanár a munkácsi Lehoczky gyűjtemény számára vette át.⁹² Ezt a lelőhelyet a tudomány a 90-es években szintén a bronzkorszaki régészeti emlékek közé sorolja. Az őskori népek életében fontos szerepet játszott a só, és az is köztudott, hogy vidékünk sóbányái nagyjából Szlatina környékén találhatóak. A régészeti leletek tanúsága szerint az első sóbányászok a középső bronzkori sztánfalvai kultúra hordozói voltak.⁹³

A következő cikk, amelyet az Ung megyei folyóiratok lapjain találtam, kronológiában már az előző cikkektől jóval távolabb van. A Ruszinkói Magyar Újság lapjain bukkantam arra a cikkre, amely szerint Csuky István taracközi gazda fia, házuk udvarán a föld alatt mintegy 30 cm mélységben tíz kilogrammnyi ezüst- és rézpénzt talált. Nagyobb része ezeknek az 1513-1514-ből való.⁹⁴

3.2. BREG ÉS UGOCSA MEGYE RÉGÉSZETI EMLÉKEI 1918-1945 KÖZÖTT

3.2.1. A rendelkezésre állt folyóiratok

Ezeknek a megyéknek a tanulmányozása során összesen 27 folyóirat, napilap került vizsgálat alá, az adott korra vonatkozóan. Megyéenkénti megosztását tekintve: Breg megyében 21 db, Ugocsában 6 db. A sajtótermékek mennyisége figyelemre méltó. A rendelkezésre álló napilapoknál meg kell említeni azt a problémát – ismét – amely felvetődött Ung megye folyóiratai esetében is. Mégpedig az, hogy a sajtóorgánumok igen különböző társadalmi rétegeket szólítanak meg. Vagyis minden társadalmi rétegnek megvan a maga saját napilapja, hetilapja. Így ezekben a megyékben is jól megkülönböztethető a munkásosztály lapja (Ugocsai Munkás), az iparosok lapja (Kárpáti Futár), az irodalmi körök lapja (A hét) stb.

Miután 1929-ben megnyílt a Lehoczky-múzeum Munkácson, ezzel tulajdonképpen intézményi alapokra helyezték Kárpátalja régészeti életét. Ekkor Kárpátaljára érkezett Jaroszlav Böhm régész, aki Jankovich Józseffel, a Lehoczky Múzeum igazgatójával programot dolgozott ki a Kárpátaljai régészeti lelőhelyek feltérképezésére és kutatására. E

⁹² ÚJ KÖZLÖNY, 1926. 105. szám. 3. old.

⁹³ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 22. old.

⁹⁴ RUSZINKÓI MAGYAR ÚJSÁG, 1927. 88. szám. 3. old.

program keretében állami finanszírozás mellett területünkön rendszeressé váltak a régészeti ásatások. Helyszínek: Kustánfalva, Bilke, Déda.⁹⁵

Vagyis mind a beregi, mind pedig az ugocsai területen a valóságban – a korabeli sajtótermékek oldalán nem olvasható – aktív régészeti tevékenység folyt az adott időszakban. A beregi és ugocsai területeken folyó régészeti tevékenységekről csak az 1941-44 között megjelent Hajnal c. tudományos folyóirat lapjairól olvashatunk bővebben. Ez a folyóirat a Kárpátaljai Tudományos Társaság védnöksége alatt jelent meg. A folyóirat egyik számában jelenik meg egy részletes cikk a Lehoczky-múzeum régészeti tevékenységéről.

3.2.2. A régészeti jellegű cikkek az újságok hasábjain

Régészeti vonatkozású cikkek igen kevés mennyiségben állnak a kutató rendelkezésére ebből az időszakból. Két cikkre azért az érdeklődő olvasó mégiscsak felfigyelhet. Ezek a Lehoczky múzeummal kapcsolatban fogalmaznak meg néhány általuk fontosnak tartott információt. Az egyik ilyen, amelyre Az élet c. hetilapban bukkantam, a Lehoczky múzeum esedékes kibővítéséről ad említést. Eszerint, mint Ruszinkó egyetlen múzeuma, a híres Lehoczky múzeum nincs Munkácson megfelelő helyiségben. A gyűjtemények rendszerezésével a Múzeum kibővítése is szükségessé vált. A tanügyi vezető hitelt bocsátott a múzeum igazgatója rendelkezésére, amelyből a múzeum tulajdonát képező épületet ki fogják bővíteni és az egész ingatlant rendbe hozzák. Az értékes múzeumi anyag megérdemli, hogy megfelelő elhelyezést nyerjen.⁹⁶

A következő cikk szintén a Lehoczky Múzeum új épületének a felépítéséről tesz említést. Miszerint utolsó stádiumba került végre a Lehoczky-múzeum építésének az ügye. Az illetékes körök komoly munkához fogtak azzal a tervvel, hogy a Lehoczky-múzeum új épületét felépítsék. A terv elkészítésével egy munkácsi híres iparművészt bíztak meg. A palota a „mostani” MSE pálya helyén épülne fel. Ennek a tervnek Munkács nagyon örülne, mert akkor egy nagyon értékes kultúrintézménnyel gazdagodna és sok munkanélkülinek munkát adna.⁹⁷

A régészeti élet Bereg megyében a cseh megszállás alatt összefonódott Jankovich József nevével. Ebben az időszakban ő volt az, aki a Lehoczky Múzeum értékes gyűjteményét rendszerezte. Munkássága nem ért véget a meglévő gyűjtemény elemzésével. Saját maga is aktív régészeti ásatásokat kezdeményezett és végzett.. Arról, hogy Jankovich és társai milyen tevékenységet folytattak a cseh megszállás alatt, a Kárpátaljai Tudományos Társaság folyóirataként megjelent Hajnal (Зоря) című folyóiratban olvashatunk. Ebben a terjedelmes

⁹⁵ KOBÁLY JÓZSEF, 1998, 7. old.

⁹⁶ AZ ÉLET, 1926. 101. szám. 3. old.

⁹⁷ ÚJ KELET, 1935. 7. szám. 4. old.

közleményben Jankovich maga arról a munkáról ad pontos képet, amelyet a Lehoczky múzeum a cseh megszállás alatt kifejtett. Az aktív régészeti munka tulajdonképpen 1929-ben indult meg. Akkor, amikor a prágai Állami Archeológiai Intézettel együtt Jankovichék kidolgozták a múzeum további tudományos működésének programját. Első lépésnek, mint előkészítő munkálatoknak, a terület archeológiai kataszterének összeállítását határozták meg. Az ehhez szükséges információ begyűjtésére a múzeum széleskörű kérdőíves akciót indított, aminek sikere érdekében a múzeumegyesület három nyelven kiadta Jankovich József tájékoztató művét Podkarpatszka Rusz a prehistoriában (Munkács, 1931.).⁹⁸

Miután az archeológiai feltérképezés elkészült, az első ásatásokat 1929-ben kezdte meg a Lehoczky múzeum. Két tényezőt vettek figyelembe az ásatások megkezdése előtt: az előzetesen elvégzett kutatásokat, feltérképezéseket, valamint a véletlenül előkerült tárgyak helyét. A prágai Állami Archeológiai Intézet jelentős anyagi támogatásban részesítette a múzeumot, azon kívül elküldte dr. Jánoszláv Böhm régészt is.

Az 1929-es ásatások helyszíne a munkácsi Kishegy volt, mivel itt Lehoczky már 1877-ben neolitikori tanyahelyet talált. Azonban Lehoczky ezen a helyen későbbi agyagedényeket talált, így Jankovichék fontosnak tartották az újabb ásatások elvégzését a területen. Az ásatás során Jankovichék két helyen nagy tömegű edénytöredékre bukkantak. Ezek között voltak olyanok, amelyek megvizsgálása után a régészek azt a következtetést vonták le, hogy a település végső neolitikori, mivel a vonaldíszes kultúra jellegzetes vonásait viselik magukon. E szerint a kultúra korát Kr. e. III. évezred közepére datálták a régészek. Ezáltal pedig valószínűsítették, hogy a tiszai kultúrának ez a legészakibb pontja.⁹⁹

A Kishegyi ásatással egy időben, feltárássra került a közelében lévő Várdomb lejtőjén található három kis halom is. A feltárás során a 40 cm magas és 10-11 cm átmérőjű halmok mindegyikéből faszén darabkákkal kevert hamuréteg és egy-egy vastag falú hengeres fazék és lapos tál maradványai voltak találhatóak. A kerámia anyag mellett az egyetlen korhatározó adatot az egyik halomban talált, kis hallstatt-kori vaskészlet szolgáltatja, ebből kiindulva koruk a Kr. e. VII-V. századra tehető. Azt azonban, hogy ezeknek a halmoknak mi volt a célja, Jankovichék nem tudták pontosan meghatározni, mivel sem csontvázas, sem pedig hamvasztásos temetkezésnek a nyomára nem bukkantak.

A soron következő ásatásra Déda községben került sor 1930-ban. Ennek első lépése a község határában lévő Tóvár átkutatása volt. Ez a hármassal körülvett és belül mindössze 25 m átmérőjű kis földvár, hajdan egy nagy mocsár közepén feküdt. Az ásatások

⁹⁸ JANKOVICH JÓZSEF, 1995, 68-69. old.

⁹⁹ Uo. 70. old.

során kerültek elő olyan edénymaradványok, amelyek XIV-XV. századból valók. Azonban ezek alatt a régészcsoporthoz olyan leletekre bukkant, amelyek neolitikori település nyomaira enged következtetni. A dédai ásatás során a helyszínen a kutatók módosították munkatervüket, és megvizsgálták a dédaiak által csak Hompolyognak nevezett dombot, a dédai-hegytől délkeletre. Ezen ásatás során olyan tárgyak kerültek a múzeum birtokába, amelyek jelentősen gazdagították az újabb kőkorra vonatkozó ismereteiket. A felásott területen három mélyített kunyhó nyomaira bukkantak. Ezek a kunyhók négyszögűek és sározott vesszőfalúak. Ez a telep annak a neolitikori kultúrának a képviselője – állapította meg Jankovich – melyben az edény vonal- illetve pontdíszes díszítése mellett előtérbe került az átfúrt bütökdíszítés. Ennek ismeretében a telepet Kr. e. 2000-re datálták a régészek, vagyis a fokozatos átmenetre a rézkorba.¹⁰⁰

Az 1930-as évi ásatások következő helyszíne Nevetlenfalu volt. Itt a község mellett lévő sertéslegelőn, a Batár folyó kanyargós medre mellett őskori telep nyomaira bukkantak. Ennek a lelőhelynek a közepét mintegy 5000 m²-nyi területen feldúlták. Ennek a kavicsbányának a megmaradt szélein 150 m²-nyi átkutatott területen 120 cm-nél is vastagabb kultúrréteget találtak. Szinte mindenhol cserépmaradványok kerültek elő. Jankovich József ezek a bronzkorszak III. periódusára, Kr. e. 1500-900 közötti időszakra datálták. Ugyanezen a helyen találtak a régészek a kultúrréteg alján két kis hulladékgödröt, amely neolitikori cserepeket, köztük néhány kovaszilánkot és három kőbaltát is tartalmazott. Azt a következtetést vonták le, hogy valószínűleg ezen a helyen az újabb kőkor embere is élt, bár maga után igen gyér mennyiségű maradványt hagyott.

Az első két évben a múzeum ásatásai az őskori telepek átkutatására irányultak. Azonban a harmadik évben (1931) egy temető és a kustánfalvai tumuluszok feltárása is sorra került.

Kustánfalva Munkácstól észak-keletre található hegyháton fekszik. Ennek a községnek a keleti részén a házak között, valamint a legelőn mintegy tizennégy különböző nagyságú halom emelkedik. Ezeknek a felásatása hatalmas munka árán valósulhatott meg. Tizennyolc ember négy héten át dolgozott a halmok ásatásán. Mivel gazdag leletanyag került elő, így a környékeliek között híre ment ennek, és már a napi sajtó is hosszú cikkekben foglalkozott a feltárással – állítja Jankovich József. Tudományos jelentőségét a kustánfalvi ásatásoknak ő abban határozta meg, hogy segítségükkel sikerült területünk hallstati koráról még pontosabb képet kapni. A feltárt halmok - egy kivételével - mind a Kr. e. VI-IV. századból valók, amikor ezen a területen a szkíták uralkodtak. Az az egy halom, amely nem tartozott ebbe a korszakba,

¹⁰⁰ Uo. 72. old.

valószínűleg későbbi kultúra időszakába eshetett – vélekedett Jankovich József – mégpedig a la Tene-kori, mivel egy kelta női urnasírt foglalt magába. A halmok szinte mindegyike hamvasztásos urnasír volt. Ezekben az égetett csontokat lefedett urnákba tették. A csontok urnákban való elhelyezésében Jankovich József tervszerűséget vélt felfedezni. Mivel az urnák alsó részén voltak a lapos csontok elhelyezve, a legfelsőbb részen pedig a koponya. Az urnák közelében külön csoportban kisebb-nagyobb számban különböző edények álltak, amelyekbe – valószínűsítette Jankovich József – a temetés során ételmaradékot rakhattak. Az urnákban üveggyöngyöket, bronzkarperecet, vavsenőköket találtak a csontok között. A kustánfalvi ásatásokból összesen 107 edénnyel, köztük 34 urnával gyarapodott a múzeum gyűjteménye.¹⁰¹

A következő olyan ásatás, amely Bereg megye területén zajlott, az 1932. évi Macsola községben ment végbe. 1932 végén – ahogy Jankovich József feljegyzi – egy cseh pénzügyőr a la Tene-kori üvegkarperecet küldött a múzeumnak ajándékba azzal az értesítéssel, hogy ezt a Macsola közelében lévő Ilona - tanyán találta homokásás közben emberi csontok között. Jankovich József a rá következő évben meglátogatta ezt a helyszínt, hogy saját környezetében figyelje meg a leleteket. A helyszínen végzett ásatások során kiderült, hogy a homok bányászására szolgáló gödör la Tene-kori csontvázas sír lehetett edénymelléklettel. A gödör ép falából 70 cm mélyen a régész is két edényt talált, egy fazekat és egy kis tálat.¹⁰²

A Jankovich József által vezetett Csongori ásatás is sikerrel ért véget. Csongor község közelében, a legelőn lévő halomnak a felásása. Ez a halom 1,1 m magas, 14-16 m átmérőjű halom volt. Ebben több helyen mészbetétes díszű cserepeket, agyagtapaszokat találtak. A halom közepén 1 m mélységben egy fekete színű urnát találtak, amely szájával lefelé volt fordítva. Alatta egy tál volt így nem hullottak ki belőle a csontok. A tál alatt a régész talált egy bronztűt és egy bronzkés darabjait. Az ásatás vezetője azt a következtetést vont le, hogy ez a sír és a mellette lévő maradványok, edénytöredékek a bronzkor legifjabb szakaszából (Kr. e. 1100-900) valók. Egy év elteltével Jankovich József ismét felkereste ezt a lelőhelyet, és az előbbinél kisebb halmot tárt fel. Ebben is egy hamvasztásos sír volt. Azonban ennek a halomnak különböző volt az elosztása. Ebben a halomban a csontok egy mélyedésben voltak elhelyezve, mellettük pedig agyagedények voltak felhalmozva. Ezeknek a korát szintén a bronzkorszak utolsó szakaszára datálta. Két évvel később (1938) még egy harmadik halmot is felásott a régész. Ebben azonban a halom közepén csak egy emberi koponya feküdt, azt pedig körbevette két darab hengeres csont és egyéb semmit nem találtak benne. A koponya fogazata

¹⁰¹ Uo. 73-74. old.

¹⁰² Uo. 75. old.

alapján Jankovich József azt a következtetést vont le, hogy fejlett korú egyéné lehetett. A csontokról azonban nem tudta megállapítani, hogy kar- vagy lábszárcsontok-e, mert túl rövidek voltak ahhoz, mintegy 20 cm-t tettek ki. Ehhez nagyban hozzájárult az is, hogy a csontok megkezdték korhadni. Mivel a halomban nem volt edénytöredék, kova- vagy obszidián penge, így Jankovich József nem tudta a halom korát pontosan meghatározni.¹⁰³

¹⁰³ Uo. 76-77. old.

ÖSSZEFOGLALÁS

Kárpátalján 1918-1946 között folyó régészeti élet már több kutatónak is felkeltette a figyelmét. A kutatások komoly eredményeket értek el. Azonban a levéltárakban még napjainkban is sok értékes irat, feljegyzés található ezzel a témával kapcsolatban.

Az elkészült munka elsősorban arra tesz próbát, hogy bemutassa az 1918-1946 között zajló régészeti tevékenységet a rendelkezésre álló források tükrében. Első megállapítása a munkának, hogy ennek az időszaknak a régészete összeforrt Jankovich József nevével, valamint az Országos Lehoczky-Múzeum fogalmával. Jankovich József az Országos Lehoczky-Múzeum igazgatója és egyben a régészeti élet lelkes szervezője a korszakban. Ez nyilvánult az igen tekintélyes mennyiségben kezdeményezett régészeti ásatásokban, valamint a széleskörű gyűjtő munkálatokban.

Az elkészült munka a rendelkezésre állt sajtótermékek szempontjából alátámasztja a korszakban zajló régészeti élet pezségét. Levonható az a következtetés, hogy a sajtó törekedett arra, hogy a régészet felfedezéseit továbbíts olvasói felé. Sőt, még ha hiányosságok és ellentmondások jellemzik is a rendelkezésre állt sajtótermékeket, mégis meglepetéssel szolgál a témával kapcsolatban. Megfigyeltük, hogy egyes esetekben a sajtó pontosabb képet ír le a régészeti leletek előkerüléséről. Másodszor, olyan bronzkori lelet megtalálásáról is beszámol (1926-ból), amelyre a levéltárban magyar nyelven információt nem találtunk.

A sajtó ismertette továbbá az Országos Lehoczky-Múzeum felújításának fejleményeit (Az élet, 1926), a 30-as években folytatódó múzeumi felújítást (Új Kelet, 1935), valamint beszámolt egy neolitikori urnatemető feltárásáról (Új Közlöny, 1925). Sajtó formájában jelent meg a Kárpátaljai Tudományos Társaság évkönyve, a Hajnal (Зоря). Ebben maga a neves régész Jankovich József az, aki beszámol a Lehoczky-múzeum régészeti tevékenységéről igen nagy részletességgel. Ugyanebben az évkönyvben találtuk meg Szova Péter Ungvár város történetével foglalkozó cikkét, amely a város történetét őskori időktől taglalja. Ezek azok a régészeti események, amelyeket (a rendelkezésre állt sajtó alapján) a sajtó közvetített az olvasói felé a vizsgált korszakban.

A sajtót mint forrást a munka során fenntartásokkal kezeltük, és csak másodlagos szerepet kapott más levéltári iratanyagokkal szemben. A jövőben a sajtó kutatása (teljes lapszámok esetén) igen pontos és érdekes következtetések levonását eredményezheti, bármilyen témában!

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. CSATÁRY GYÖRGY: *A Lehoczky-hagyaték*. Ugocsa Print, Ungvár, 2001.
2. FEDINEC CSILLA: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918-1944*, Lilium Aurum, 2002.
3. HARAJDA JÁNOS: *Зоря-Хajnal*, Ungvár, 1942-44.
4. IGYÁRTÓ GYÖRGYI: *A máramarosi koronavárosok*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2005.
5. JANKOVICH JÓZSEF, *A munkácsi Lehoczky-múzeum a cseh megszállás alatt*. Csatóry György (szerk.): *Hajnal*. MKHSA, Beregszász-Budapest, 1995.
6. KERESZTÉNY BALÁZS: *Kárpátaljai művelődéstörténeti kislexikon*. Mandátum Kiadó, Budapest-Beregszász, 2001.
7. KOBÁLY JÓZSEF: *Sine ira et studio*. Clio, Ungvár, 1998.
8. KOMÁROMY ANDRÁS: *Ugocsa vármegye a történelemben*. Clio, Ungvár, 2001.
9. DR. KORMÁNY GYULA: *Kárpátalja földrajzi vázlata*, Nyíregyháza-Budapest, 1996.
10. LEHOCZKY TIVADAR: *Adatok hazánk archaeológiájához különös tekintettel Beregmegyére és környékére. I.-II. kötet*. Ugocsa Print, Ungvár, 2001.
11. LEHOCZKY TIVADAR: *Beregvármegye*. Pollacsek Mihály könyv nyomdája, Ungvár, 1881-1882.
12. RAZGULOV VALERIJ: *Lehoczky- Múzeum*, Ungvár, 1997.

FORRÁSOK:

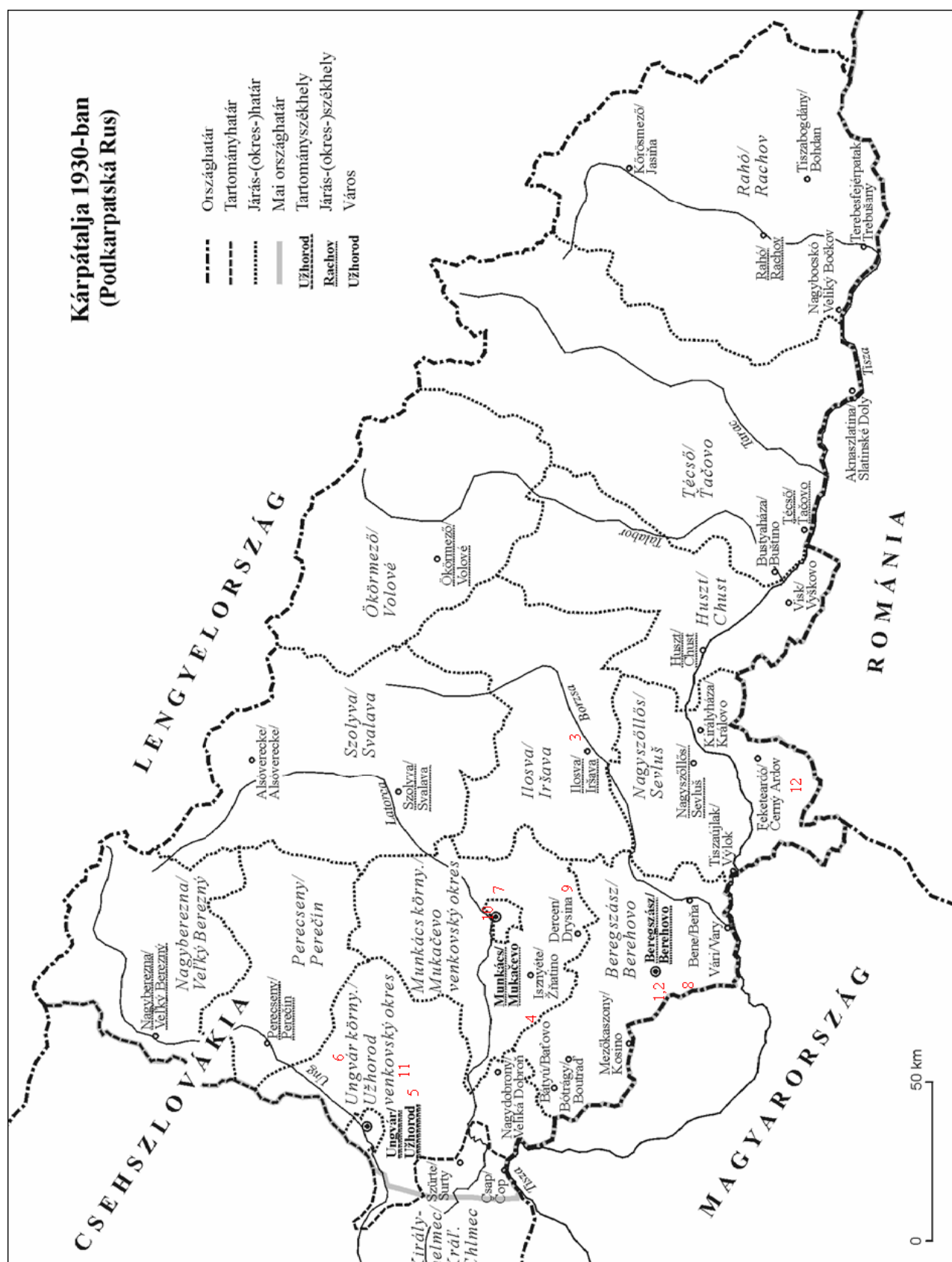
1. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 3, l. 17. — A Lehoczky- Múzeum tervrajza.
2. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 19, l. 6-7. — Jankovich József levele a Zsupáni Hivatalba. Kéri, hogy a felsorolt tárgyakat átvehesse a Lehoczky- Múzeum a Bereg megyei levéltárból.
3. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 24, l. 11. — A Lehoczky- Múzeum igazgatójának levele a Szerednyén lévő Főszolgabírói hivatalnak.
4. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 25, l. 1. — A Lehoczky- Múzeum igazgatójának és a múzeumegyesület elnökének a levele Schönborn- Buchhein Károly grófnak.
5. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 25, l. 2. — Köszönetnyilvánítás Schönborn- Buchhein Károly grófnak az adományozott tárgyakért.
6. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 47, l. 8. — Protokoll az ungvári gimnáziumtól átvett tárgyakról.
7. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 62, l. 15. — Jankovich József levele a Nevetlenfalui jegyzői hivatalba.

8. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 62, l. 17. — Rosenthal Mór képeslapja Jankovich Józsefnek.
9. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 62, l. 18. — Jankovich József levele Rosenthal Mórnak.
10. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 65, l. 3. — A Lehoczky- Múzeum igazgatójának levele dr. Szilágyi Aurél ügyvédnek.
11. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 11. — Kocsis János ig. tanító újabb levele a Lehoczky- Múzeum igazgatójának Tiszabökényből.
12. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 14. — A Lehoczky- Múzeum igazgatójának levele Kocsis János ig. tanítónak Tiszabökénybe.
13. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 20. — Toldy György református lelkész levele Jankovich Józsefnek.
14. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 21. — Jankovich Józsefnek a levele Toldy György református lelkésznek.
15. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 80, l. 23. — Toldy György református lelkész újabb levele Jankovich Józsefnek.
16. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 4. — Kormos Márton nevetlenfalui ig. tanító levele a Lehoczky- Múzeum igazgatójának.
17. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 5. — A Lehoczky- Múzeum igazgatójának levele Kormos Márton nevetlenfalui ig. tanítónak.
18. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 7. — A Lehoczky- Múzeum igazgatójának újabb levele Kormos Márton nevetlenfalui ig. tanítónak.
19. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 8. — Kormos Márton nevetlenfalui ig. tanító újabb levele a Lehoczky- Múzeum igazgatójának.
20. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 95, l. 12. — A Lehoczky- Múzeum köszönőlevele Kende Istvánénak.
21. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 95, l. 13. — Jankovich József levele Szikszay János Dunkófalvi plébánosnak.
22. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 163, l. 1. — Mihalik Sándor, a Kassai Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum vezetőjének levele a Lehoczky- Múzeum igazgatóságához.
23. KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 163, l. 3. — Mihalik Sándor, a Kassai Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum vezetőjének levele Jankovich Józsefhez.

FOLYÓIRATOK:

1. „Munkács”: 1918.
2. „Ung”: 1918, 1917-1918.
„Ungvári Közlöny”: 1918.
3. „Ugocsa”: 1889-1918.
4. „Máramaros”: 1904-1918.
5. „Hétfő Reggeli Újság”: 1933.
6. „Kárpáti Futár”: 1921.
7. „Kárpáti Figyelő”: 1930-1931.
8. „Magyar Falu”: 1936.
9. „Új Korszak”: 1935-36.
10. „Középosztály”: 1935-1936.
11. „Új Kelet”: 1934-1936.
12. „Huszt és vidéke”: 1943-1944.
13. „Egyetértés”: 1929-1936.
14. „Magyar Világ”: 1934.
15. „Jövő”: 1926-1935.
16. „Független Újság”: 1936-1967.
17. „Magyar Élet”: 1934-1938.
18. „Reggeli Híradó”: 1936-1938.
19. „Munkács”: 1885-1938.
20. „A hét”: 1934-1935.
21. „Kárpátaljai Hét”: 1938.
22. „Ugocsai Munkás”: 1919.
23. „Ungvári Munkás”: 1919.
24. „A polgár”: 1927-1930.
25. „Munkás Újság”: 1920-1927, 1928, 1928-1931, 1932-1938.
26. „Rusinkói Magyar Újság”: 1920, 1921-1928, 1922, 1923, 1926, 1928, 1926-1929, 1929-1930, 1929, 1931, 1935, 1942.
27. „Új Közlöny”: 1922-1925, 1922-1937, 1925-1930, 1925, 1926, 1926-1927, 1927, 1928, 1929-1930, 1930-1931, 1931-1938, 1932-1934, 1935, 1936, 1936-1938, 1938, 1923-1933.
28. „Ungi Híradó”: 1933-1935.
29. „Ungi Újság”: 1933-1934, 1934.
30. „Az élet”: 1925-1933, 1926-1933.
31. „Közélet”: 1929-1930, 1932-1933, 1930-1935, 1934, 1934-1938, 1935, 1936, 1935.
32. „Munkácsi Közlöny”: 1934, 1934-1938, 1935, 1936.
33. „Új Szó”: 1935.
34. „Verhovina”: 1932-1934, 1933-1936.
35. „Ugocsa”: 1921.
36. „Kárpátaljai Közlöny”: 1929, 1940.

FÜGGELÉK

FÜGGELÉK I.**1. táblázat****A TÉRKÉPEN SZÁMMAL JELÖLT ÁSATÁSI HELYSZÍNEK**

S./SZ.	Ásatás helyszíne:	Melyik járás:	Ásatás éve (i):
1.	Beregdéda (Homopolyog)	Beregszászi	1930
2.	Beregdéda (Tóvár)	Beregszászi	1930
3.	Bilke	Ilosvai	1933
4.	Csongor	Munkácsi	1935, 1936, 1938
5.	Korláthelmec	Ungvári	1931
6.	Köblér	Ungvári	1935
7.	Kustánfalva	Munkácsi	1931
8.	Macsola (Ilona tanya)	Beregszászi	1932
9.	Makarja	Munkácsi	1938
10.	Munkács (Kishegy)	Munkácsi	1929
11.	Nagyláz	Ungvári	1935
12.	Nevetlenfalu (Virágvár)	Nagyszőlősi	1930

FÜGGELÉK II.

Kormos Márton nevetleni iskolaigazgató levele a Lehoczky- Múzeum igazgatójának

Mélyentisztelt Igazgató úr!

Az alábbiakban a lehető leghűbben lefogom írni a lelőhelyet és környékét:

Bökény (ma Tiszabökény) község 111 hrsz. alatti lelet (ref. kántori javadalom) közvetlen a Tisza partján. Dombos része a községünknek. A lelőhely a föld felszínétől 1,50 m. mélyen van. Úgy -1 m. átmérőjű „kútszerű” mélységben, mely még ott jártam alkalmával nem volt teljesen kitakarítva. Donga-szerű faanyag volt a „kút” bélelése. A „kútban” fekete agyag, sár volt. Itt együtt volt fa- anyag, csontok, és egész cserépedények, melyek sajnos a feltárásnál tönkre mentek, csak ennyi maradt.

A terület amint már jeleztem dombos. Amint a töltés vájása húzódik, érdekes megfigyelni valót rejtenek. Kb. 8-10 m. távolságra, a felszíntől 1m., 1,50 m. mélységre félkör alakban kiégett üstszerű helyeket látni. Mind a dombos helyen egyvonalban húzódnak. Kontár véleményem szerint régi tanyahelyek.

A föld anyaga homok és agyag keverék. Szinte megfoghatatlan előttem, a „kút”-ban talált kékes, agyagos sár.

Utólagos értesülésem szerint Petrovo- Bökény (Péterfalva- Tiszabökény) közötti új gátöltés szakaszon akadtak a munkások több új tanyahelyre, melyek tárgyait vagy vízbe vagy a földbe visszadobálták. Az én lelőhelyemtől kb. 100-200 m.-re találtak majdnem egész csontvázat, melyet szintén eldobáltak.

Még mindig van rá lehetőség, hogy találnak, ha az ottani tanítóság megfigyeli a munkálatokat, vagy ha Kocsis tanító úr, a kertjében lévő „kút”-at tovább ásatja.

A cserepekkel együtt küldött csontok, szintén a „kút”-ból valók. Még (s gyermekek állítása szerint) sok volt, de a vízbe dobálták.

A kőszerszám dăkovi (Nevetlenfalu) lelet. A dăkovo — halmii (Románia) határvonalnál fekvő „Kákavár”-ból való.

Nagyon kérem az Igazgató Urat, értesítsen az esetleges észrevételeiről, a tárgyak régiség-(kor)-éről, valamint, milyen rokonságban van a dăkovi (Nevetlenfalu) leletekkel.

Rövidesen megyek haza Bökénybe (Tiszabökény) és ismét tüzetes vizsgálat alá veszem a töltési munkálatokat.

Szíves értesítését várva maradtam

kiváló tisztelettel:

Dăkov, 1932. 3/ V.

Kormos Márton

isk. igazgató.

Ui.: Mellékelve küldöm a számlát és nyugtát. K.

KÁL. F. 1555, op. I. jegy. hr. 82, l. 8.

TARTALOM:

BEVEZETÉS	2
1. A LEHOCZKY MÚZEUMEGYESÜLET	4
2. A LEHOCZKY-MÚZEUM TEVÉKENYSÉGE A KEZDETEKTŐL 1946-IG.....	7
2.1. A MÚZEUM MŰKÖDÉSÉNEK KEZDETEI (1922- 1928).....	8
2.1.1. Ajándékozott tárgyak.....	8
2.1.2. Megvásárolt tárgyak.....	8
2.1.3. Átvett tárgyak.....	8
2.1.4. Régészeti ásatások	9
2.2. JANKOVICH JÓZSEF ÉS JAROSLAV BÖHM ÁSATÁSAI (1929-1932).....	9
2.2.1. Ajándékozott tárgyak.....	10
2.2.2. Megvásárolt tárgyak.....	10
2.2.3. Átvett tárgyak	10
2.2.4. Régészeti ásatások.....	10
2.3. JANKOVICH JÓZSEF ÁSATÁSAI (1932- 1938)	15
2.3.1. Ajándékozott tárgyak.....	15
2.3.2. Megvásárolt tárgyak.....	16
2.3.3. Átvett tárgyak	16
2.3.4. Régészeti ásatások.....	17
2.4. AZ UTOLSÓ ÉVEK (1938- 1946)	20
2.4.1. Ajándékozott tárgyak.....	21
2.4.2. Megvásárolt tárgyak.....	21
2.4.3. Átvett tárgyak	21
2.4.4. Régészeti ásatások.....	21
3. KÁRPÁTALJAI RÉGÉSZETI TEVÉKENYSÉGRŐL 1918-1945 KÖZÖTT A KÁRPÁTALJAI MAGYAR SAJTÓ TÜKRÉBEN	22
3.1. UNG ÉS MÁRAMAROS VÁRMEGYE RÉGÉSZETI EMLÉKEI 1918-1945 KÖZÖTT.....	22
3.1.1. A rendelkezésre állt folyóiratok	22
3.1.2. A régészeti jellegű cikkek az újságok hasábjain	24
3.2. BEREK ÉS UGOCSA VÁRMEGYE RÉGÉSZETI EMLÉKEI 1918-1945 KÖZÖTT	27
3.2.1. A rendelkezésre állt folyóiratok	27
3.2.2. A régészeti jellegű cikkek az újságok hasábjain	28
ÖSSZEFOGLALÁS	33
FELHASZNÁLT IRODALOM	34
FÜGGELÉK	38
Függelék I.....	40
Függelék II	41